

Sammenhænge mellem social oprindelse og pædagogiske profiler blandt personalet i danske børnehaver

Bent Olsen

The article presents a study of relationships between a day-care staff's pedagogical profiles or 'values', and how these are likely to vary with social origin and with their professional and cultural resources. The study thus examines how differences in resources acquired over a life course at one level can be seen to generate corresponding differences between profiles at the next level. The theoretical approach is based on the concepts of capital, field and habitus developed by Pierre Bourdieu, and the Grid Group Cultural Theory of Mary Douglas. The empirical part consists of answers to a questionnaire from some 700 staff members of 80 kindergartens in two Danish municipalities. The use of multiple correspondence analysis involves the construction of a space of positions based on significant capitals and above that a space of pedagogical profiles. Findings point to a double set of conclusions. On the one hand, the project points to a high level of homogeneity of educational profiles regardless of the dependent variables selected. On the other hand, by using the concepts of capital and habitus, and applying the procedures of multiple correspondence analyses, the study points to some structures of homology. It shows that a relatively high amount of cultural and social capital corresponds to educational tastes of individuality and autonomy, whereas a relatively low amount of these forms of capital is coherent with conformity and faith in collectivity.

Keywords: Bourdieu, capital, habitus, pre-school, pre-school teacher, profession, educational values

Denne artikel præsenterer teori, metode og resultater fra et forskningsarbejde, hvor jeg undersøger hvordan et børnehavepersonales pædagogiske profiler kan tænkes at variere med denne gruppes sociale oprindelse og med dens fagspecifikke og kulturelle ressourcer. Projektet undersøger således, om der til forskelle i ressourcer erhvervet op gennem livsbanen kan genfindes tilsvarende indbyrdes forskelle mellem de pædagogiske profiler. Den nærmere bestemmelse af hvad der er indeholdt i "pædagogisk profil" følger senere. Med tanke på at holde koncentrationen på studiets teori, metode og udbytte vil det kun i meget sparsomt omfang blive drøftet op mod anden beslægtet forskning.

Forarbejdet til studiet af sammenhænge mellem social baggrund og pædagogiske profiler er formidlet i bogen *Når pædagogikken bringer mennesker sammen – en rejse gennem byens sociale geografi og alle dens børnehaver* (Olsen 2009). Bogen forfølger denne kæde af ræsonnementer:

- Mange studier tyder på, at der kan være endog store forskelle mellem de pædagogiske børnehavemiljøer, personale og børn opholder sig i,
- disse forskelle formodes at svare til de forskelle der er mellem de socialgeografiske distrikter, institutionerne ligger i,
- hvor det ser ud til, at børn af forældre med et overmål af økonomiske, uddannelsesmæssige og kulturelle ressourcer er i et børnehavemiljø, som understøtter og stimulerer netop dette ophav – der er altså en form for gensidig bekræftelse,
- alt imens børn af forældre med relativt beskedne økonomiske, uddannelsesmæssige og kulturelle ressourcer er i et børnehavemiljø, som *også* understøtter og stimulerer denne baggrund,
- med det resultat, at det børnehavepædagogiske område ligesom resten af skole- og uddannelsessystemet også yder sit bidrag til reproduktionen af sociale forskelle,
- samtidig som den mest udbredte opfattelse på tværs af politiske, sociale og kulturelle skel er den, at den form for social selektion er uønsket.

Den vejledende antagelse er altså, at rekrutteringen af personalet følger et mønster, og at dette mønster kan genfindes i en regions eller i en bys socio-geografiske struktur. Bogen giver belæg for at undersøge, om børnehaver beliggende i befolkningsmiljøer med en relativt høj volumen af betydende økonomiske, uddannelsesmæssige og kulturelle ressourcer rekrutterer et personale med andre sociale kendetegn end institutionerne i befolkningsmiljøer med en lav volumen af de samme ressourcer.

Med bogen som tilløbet er det her rapporterede forskningsprojekt springet og landingen.

Artiklens fremdrift

Terminologisk kan 'pædagogisk profil' associere til personalets meninger', 'holdninger', 'værdier' eller 'menneskesyn' sådan som de måtte komme til udtryk i børnehavens forskellige sammenhænge. Den teoretiske forståelse heraf oparbejdes i *Del I*, i *Del II* redegør jeg for udviklingen af det spørgeskema, som samtlige 1130 ledere, pædagoger og pædagogmedhjælpere i 80 børnehaver i kommunerne Fanø og Esbjerg fik tilsendt i 2009, spørgeskemaet følger med som bilag til artik-

len. Dernæst konstrueres rummet af positioner ved brug af multipel korrespondanceanalyse (MKA) som et kort over gruppens sociale struktur. I *Del III* undersøger jeg rummet af positioneringer, altså af pædagogiske profiler. Og endelig præsenteres og diskuteres konklusionerne i sidste *Del IV*. 'Børnehave' bruges i artiklen som samlebetegnelse for kommunale og privatejede dagtilbud for børn op til skolealderen i form af vuggestuer, børnehaver og aldersintegrerede institutioner; termen 'børnehave' har pædagogiske konnotationer i modsætning til den officielle taksonomis 'daginstitution' og 'dagtilbud'.

Arbejdet med teori, metode og analyse er inspireret af Bourdieus *Distinction* (Bourdieu 2002) og flere senere studier. Metodisk indebærer det konstruktionen af et rum af positioner baseret på betydende og skelsættende kapitalformer. Dernæst projiceres et rum af positioneringer, altså af pædagogiske profiler, ind over dette. Det er altså to forskellige og af hinanden uafhængige rum (Bourdieu 2005:109), det sættes i forhold til hinanden. Kan der statistisk påvises homologier – dvs. mønstersammenhænge – de to rum imellem, kan man følge det sociologiske spor videre og undersøge sammenhænge mellem erhvervsgruppens sociale struktur og de pædagogiske profiler. Den forklarende sammenhæng mellem variationer i rummet af positioner og rummet af pædagogiske profiler undersøges med brug af habitusteorien. Kortlægningen af positioner og positioneringer er et empirisk arbejde, der redegøres for i *Del II*.

Den teoretiske og metodiske opbygning med konstruktionen af et rum af positioner og et rum af positioneringer i form af pædagogiske profiler er en satsning, der imidlertid kan vise sig ufrugtbar. Det er nemlig ikke sikkert at en så afgrænset erhvervsgruppe har den heterogene sociale struktur, der kan få klare og relevante sociologiske informationer frem ved brugen af MKA'en i konstruktionen af rummet af positioner. Gruppens medlemmer kan tænkes at have så mange sociale fælles kendetegn, at der ikke er basis for at bruge et statistisk værktøj, som netop har en styrke i at kunne skildre forskelle og afstande. Med en samlet oprindelse i hovedsagelig relativt dominerede positioner i det sociale rum (Olsen 2007) og med de homogeniseringseffekter, et erhverv afsætter både før og efter ansættelsen, kan det blive vanskeligt at få det fulde udbytte af denne teoretisk-metodiske opbygning. Omvendt kan man også trække mange heterogene kendetegn frem. Respondenterne vil alle over kortere, længere eller over lange tidsløb have fundet sin plads inden for arbejdsområdet. Og med et halvt århundrede mellem de yngste og de ældste i erhvervet er det også forskellige epoker, man er vokset op i med alle de forskelle der måtte være mellem fx opvækstvilkår, kulturudbud, uddannelsesmuligheder, arbejdsdelingen mellem kønnene og opdragelsesprofiler osv.; således er de ældste vokset op og begyndt skolegangen i 1950'erne, mens de yngste blandt respondenterne voksede op i 1990'erne. Selv om børnehavepersonalet altså typisk rekrutteres fra opvækstmiljøer med en relativt begrænset volumen af kulturelle ressourcer, kan dette dække over en stor variation af erhvervsformer blandt forældrene. Beskrevet i erhvervenes termer er forældrene hovedsagelig at finde blandt ufaglærte, faglærte, hjemmearbejdende og medhjælpende kvinder og min-

dre selvstændige erhverv (Bryderup 2000; Olesen 2004, Bayer og Brinkkjær 2003; Harrits og Olesen 2012). Der skulle altså være gode muligheder for at skildre et mangefold baseret på respondenternes forskellige opvækstepoker, forældrenes varierede position i lønarbejdshierarkiet og i variationen mellem lønarbejde og i de ejerbaserede erhverv såsom selvstændige erhvervsdrivende.

Kan der høstes brugbare informationer fra et sådant rum af positioner følger næste trin med konstruktionen af et rum af positioneringer baseret på data om de pædagogiske profiler. Kommer det så langt, at MKA'en får en struktur frem i dette rum kan man fortsætte videre med analysen af mulige mønstersammenhænge mellem rummet af positioner og rummet af positioneringer.

Indsigter

Studiet kan således give indsigter i mønstersammenhænge mellem et børnehavepersonales pædagogiske profiler og hvordan disse kan tænkes at variere med social oprindelse og øvrige ressourcer. Som enkeltindivider er de alle fælles om at have et kortere eller længere arbejdsliv inden for de dagpasningstilbud, som gives til de 0-6-årige børn og deres forældre. Det indebærer imidlertid ikke, at de opfatter børnene og de mange pædagogiske aspekter ved arbejdslivet i børnehaven på den samme måde. Studiet undersøger netop sådanne variationer og hvordan de kan tænkes at stå i gæld til det liv, personalemedlemmerne har tilbagelagt fra opvæksten og frem. Det kan således give indsigter i sådanne dybereliggende strukturelle vilkår, som garanterer området en vis stabilitet beroende på trægheden i menneskers omstilling til forandrede livsvilkår. I forlængelse af Durkheim "kan vi i hver af os i forskellige grader finde den person i os selv, som vi var i går"; vi er samtidig stærkt tilbøjelige til at overse den biografiske fortids momentum og betydning for vores aktuelle livsførelse (Durkheim 1977:11). På en lignende måde henviser Bourdieu til trægheden – eller *hysteresis* – i habitus med en tendens til at bevare og videreføre de strukturer, som svarer til de betingelser, den blev frembragt under (Bourdieu 1999:167). Om denne træghed overses eller miskendes, kan det blive særlig prekært for medlemmerne af en erhvervsgruppe, når den mødes af stærke ambitioner om at udvikle den børnehavepædagogiske virksomhed i strategisk retning ved at skulle løse ikke-pædagogiske problemer med pædagogiske midler såsom 'inklusion', intervention i etnisk nydanskernes 'sproglige udvikling' eller at skulle kompensere for kriser i skolesystemet ved at yde en ekstraordinær indsats i forberedelsen af de ældre børns forestående skifte til elev. Her kan udviklingsfordringerne kolliderer med sådanne strukturelle og stabiliserende vilkår i det pædagogiske arbejde, som snarere er karakteriseret ved at ændre sig gennem sagte forandringer. Dette projekt kan således kaste lys over modsætningen mellem den individuelle og institutionelle træghed på den ene side og de strategiske ambitioner om formbarhed og udvikling på den anden.

DEL I: TEORETISK BAGGRUND OG METODISK OPBYGNING

Spørgeskemaets pædagogiske del

Spørgeskemaets pædagogiske hoveddel består af 13 temaer bygget op som dilemmaer hentet fra det børnehavepædagogiske arbejdsliv – Mary Douglas' *Grid Group Cultural Theory* er rammeværket bag de pædagogiske spørgsmål og gennemgås i *Del III*. Her kommer et eksempel fra et af temaerne, forholdet til børnenes senere skoleliv:

Synspunkterne kommer to og to: kryds af ved det ene i hvert par, du synes bedst om.

- ☐ Børnene skal have støtte til at klare overgangen til skolen, derfor skal vi se til, at de klarer at modtage en kollektiv besked og bliver selvhjulpne med en del praktiske ting.
- ☐ Børnenes skoleliv bliver skelsættende for dem, derfor ser jeg det som en vigtig opgave, at de allerede i børnehaven lærer noget grundlæggende om bogstaver, begreber, tal og natur.

De to udsagn er virtuelle samtidig som de alligevel prætenderer at have erfarings- eller referenceværdi for respondenterne. Dels er ”skolen” og foregribelsen af de ældste børns forestående skifte fra at være børnehavebørn til elever i skolesystemet blevet et centralt politisk og pædagogisk indsatsområde, oftest omtalt som ”overgangen fra børnehave til skole”. Dels vækker spørgsmålene et klassisk kulturelt og børnehavepædagogisk tema om barndommens egenart og om børnehavens autonomi i forhold til de interesser som forældre og skolesystem, kan gøre gældende. I øvrigt har 664 respondenter sat kryds ved et af svaralternativerne; svarprocenten er 98,2 %, hvilket er den typiske svarprocent på hvert af de 26 dilemmas spørgsmål.

Her følger endnu et eksempel, temaet er ”orden” eksemplificeret ved børns brug af genstande fra den verden, personalet i institutionen også som voksne har en særlig råderet over; det er en case, der indledes på denne måde og igen skal respondenterne sætte krydset ved det ene udsagn, de synes bedst om:

I institutionens køkken har to børn åbnet en køkkenskuffe og fundet grydeskeerne og en gryde frem. Den ene leger kriger og fægter med sin ske, mens den anden trommer lystigt på en gryde:

- ☐ Det er interessant, hvad de to har gang i, for deres måde at eksperimentere på er både en leg og en læreproces for dem.

- Selvom de hygges sig, må vi alligevel sætte en stopper for det, da alle de andre børn jo også kunne komme på den slags ideer.

Casen med de to udsagn tænkes at appellere til respondenternes forestillinger fra og om den pædagogiske dagligdag med dens momenter af intentionalitet og afvejninger. Begge udsagnene er også imperative, de vækker en tilbøjelighed til enten at gå i aktion eller at undlade at gøre noget. Udsagnene imiterer også en tanke man kan have gjort sig som ansat, enten man holdt den for sig selv eller delte den med andre. Hvert dilemma vækker således en kvasi-eksperimentel indlevelse, der står i forhold til hverdagslivet i børnehaven som en dramadokumentar står til det liv, dokumentaren skildrer. For at respondenterne skal kunne vælge det, hun ”synes bedst om”, forudsætter det, at hun fornemmer afstanden mellem de to udsagn.

Tilbøjelighed, stabilitet og regelmæssighed

I resten af *Del I* undersøger jeg, hvad det er for en generativ kapacitet, der får respondenterne til at sætte krydset ved netop det ene og ikke det alternative udsagn. Jeg skal altså ad teoretisk vej forsøge at rekonstruere respondenterne som agent for bedre at forstå den valghandling, der må udføres stillet over for de to stramt registrerede udsagn. Tanken er at dette design skal få sæt af pædagogiske profiler fremkendet ved stabilitet over tid i den enkelte respondents tilbøjeligheder, *idet ’stabilitet’ og ’tilbøjelighed’ sigter til et repertoire af regelmæssigheder i personalets opførsel og ytringer, også når krydset sættes*. Omvendt ville det ikke give mening at søge efter profilmønstre i respondentgruppen, hvis krydset var uberoende af en individuel og kollektiv historie og uberoende af sociale strukturer, som om krydset var lige så tilfældigt som resultatet af terningkast.

’Tilbøjelighed’, ’regelmæssighed’ og ’stabilitet’ kunne udmærket sættes i forbindelse med ’identitet’ i form af ’personlige præferencer’, ’værdier’ eller ’personlige holdninger’.

Præferencer, værdier og holdninger

I hverdags sproget er ’præference’ et ganske enkelt fænomen, hvor noget foretrakkes frem for et eller flere alternativer, alternativer, som i hovedsagen ligger inden for det realistisk opnåelige i modsætning til håb, fantasier og ønskeforestillinger. Man kan ’have’, dvs. eksplicit erklære sin præference for det ene eller det andet ligesom handlinger, også sproglige handlinger, kan være resultatet af trufne valg. På pædagogisk dag fx kan en kollega insistere på at en grundig indøvelse i begreber, bogstaver og tal er den vigtigste forberedelse man kan give børnene til det kommende skoleliv, mens man selv mener at opøvelse til selvhjulpenhed og at kunne modtage kollektive beskeder er alt rigeligt at have som pædagogisk ambition. Her er der truffet et reflekteret præferencevalg mellem to helt forskellige måder at forberede børns skolegang på, som godt kan antage fjendtlige former (Bourdieu 2002:56): ”Jeg kan blive helt syg ved tanken om alt det mas med tal og

bogstaver ...”. Præferencer udspiller sig inden for et hierarki, som i sin enkleste form er dikotomien, som fx mellem det man bare går fuldt og helt ind for, respektive afskyr. Hierarkierne er imidlertid sociale – om man foretrækker den ene Tv-serie frem for en anden er ikke et privat, men et socialt anliggende. På et pædagogisk marked er præferencen for kulturbørnehaven fremfor både natur- og idrætsbørnehaven allerede oppe imod dem, der rangerer Montessori-børnehaven øverst. Præferencer er relationelle, fordi det foretrukne bedst identificeres, når det vurderes op imod alternativerne. Præferencer er således labile og hele tiden til forhandling.

På den baggrund har 'præference' ikke styrken til at identificere stabilitet og mønstre i respondenternes tilbøjeligheder inden for deres børnehavepædagogiske domæne. 'Menneskesyn', 'værdier', 'holdninger' eller 'meninger' er i den henseende heller ikke løfterige. 'Værdi' lader som med 'menneskesyn' ane, at der findes en ordnet taksonomi over god-bedre-bedst vurderinger. Det forudsætter at personalet er kendte med værditaksonomien i fuld skala og i stand til at definere sig selv ind i den og derpå bekende sit valg. Det er muligt der findes sådanne taksonomier af skolastisk afart formidlet i tekster eller andre medier, men ellers er det ikke gangbart at operere med værdier på denne måde, da det ikke er muligt at udpege hverken taksonomiens offentlige eksistens eller udpege en handlingsteori, som kan godtgøre den skildrede brug af den. 'Holdninger' og 'meninger' er individuelle ytringer, labile og sagsspecifikt afgrænsede i tid og rum og er således ikke projektmæssigt relevante, og mangler som værdidimensionen også en form for handlingsteori. Det udelukker ikke muligheden for at fremanalysere pædagogiske 'værdi'-hierarkier i en institutions personalegruppe, men da er det en taksonomi eller model, forskeren får frem og kan ikke genfindes som sådan blandt personalemedlemmerne.

Det er således ikke løfterigt at få regelmæssigheder og stabilitet i respondenternes tilbøjeligheder frem ved brug af konstruktioner som 'præferencer', 'menneskesyn', 'værdier', 'holdninger' eller 'meninger'. Man kunne alternativt se på udsagnene som respondenternes oplagte anledning til at 'reflektere over egen praksis' for at få hjælp fra et sådant scenarie, når krydset skal sættes. En sådan refleksion er imidlertid blot en efterkonstruktion, som kommer den legalisme og de legitime diskurser i forkøbet, som agenten allerede hælder til, fordi det er dem hun er henvist til (Bourdieu 2007:146). Idet praktikerne forsøger at rekonstruere sin egen praksis, har hun allerede mistet enhver chance for at udtrykke sandheden om den (Bourdieu 2007:146). Den praktiske sans fungerer ikke uafhængig af en given situation:

Netop fordi man udspørger ham om, og fordi han spørger sig selv, hvad der er hans praksis' eksistensberettigelse, kan han ikke formidle det væsentlige, nemlig at det særegne ved praksissen er, at den udelukker dette spørgsmål: Hans udsagn formidler kun denne umiddelbare sandhed om den umiddelbare erfa-

ring i det, som de ikke siger, deres fortællelser og omskrivninger af det indlysende (Bourdieu 2007:146).

Og selv om de spørgsmål informanterne konfronteres med kan være så gode, at de appellerer til hverdagslivets fortrolige sprog, forbliver svarene alligevel enten anekdotiske eller inden for et register af særtilfælde – ”joh, der var en gang, hvor hun faktisk godt kunne ...”; sandheden om praksissen er, at den er blind for sin egen sandhed (Bourdieu 2007:146). På forespørgsel kan agenten altså ikke videregive sandheden om sin egen praktik, men alene efterkonstruere den som diskurs og da jo altså i et helt andet register end praktikkens kropslige. Respondenterne kan således ikke svare på, hvad de har foretrukket eller ”synes bedst om” i en given objektiv sammenhæng som med casen om ”uorden” i køkkenet, fordi de handler per krop som en praktisk sans.

Næste afsnit slutter indkredsningerne af, hvad der driver respondenterne til at vælge udsagn i dilemmaspørgsmålene.

Smag versus præferencer

Brugen af spørgemetode udelukker muligheden for at få den form for kendskab til, hvad personalet yder i arbejdshverdagen i samkvemmet med kolleger, børn og forældre som en observationsmetode kan give. Men det udelukker ikke muligheden for at få kendskab til respondenternes *forhold* til den pædagogiske indsats og til de pædagogiske investeringer i børnehaven. Respondenten kan have et reflekteret forhold til noget hun *mener* at udrette, enten hun er tilfreds med det eller måtte ønske det havde forløbet anderledes. Men dette er en efterkonstruktion af en kropslig praksis i et helt andet register end denne praksis’.

Denne skelnen mellem praktikken og agentens forhold til den behandler Lizardo (2011) som forskellen mellem smag og præferencer i *Distinction*.

Ifølge Lizardo har smag og præference hver deres genese. Smag kan reserveres det kropslige og kognitivt-emotive repertoire. En smag er noget man har som en praktisk affirmation til en uafvendelig forskel (Bourdieu 2002:56), mens præferencen derimod er det bevidste udtryk, der som et epifænomen ledsager smagen på samme måde som en kvasi-etik ledsager en moral (Lizardo 2011). Det betyder dog ikke at man ikke skulle kunne ytre sig om smag ved at gøre brug af ordet smag: ”Den der jakke falder i min smag” eller ”hun er fuldstændig smagløs!”. ’Smag’ går ganske vist igen i de to eksempler som henholdsvis behag og afsmag, men der afsløres ikke noget om substansen, om fx jakkens stilistiske kendetegn sammenlignet med andre jakker. De to smagsudsagn er derimod bevidste distinktioner, altså præferencer, hvor personen tilkendegiver, at noget foretrækkes frem for noget andet. Smag derimod er sat sammen i et system med elementer fra selv de mest forskelligartede områder som fx kunne være det foretrukne bilmærke, brød og børneopdragelse; det forældrepar der kører til Lokalbrugsen efter skive-skåret rugbrød i en ældre Opel Astra og praktiserer en tillempet konform børneopdragelse hjemme, godt forankret i lokalsamfundet, vil møde helheden i et

smagsmønster indeholdende en Citroën DS4, økologisk surdejsbrød og en fremtidsrettet individualistisk og elitistisk opbygning af børnene, med ringe sympati. Den æstetiske sans for 'skønhed' kan således ikke adskilles fra en moralsk sans' skelnen mellem 'det gode og det dadelværdige'. Det er således også samme princip, som genererer helholdsvis Opel- og Citroënfamiliens værdsættelseshandlinger, nemlig

... den *situerede sociale krop* med dens smag og afsmag, dens fristelser og frastødninger, med ét ord alle dens *sanser*, det vil sige ikke kun de fem traditionelle sanser – som aldrig undslipper de sociale struktureringer – men også sansen for det mulige og sansen for pligten, retningssansen og stedsansen, følelsen af harmoni og sansen for skønhed, common sense og sansen for det ophøjede, den kalkulerende sans og ansvarsfølelsen, købmandsskabet og sansen for ejendomsværdier, sansen for humor og fornemmelsen for absurditet, moralsk sans og sansen for det nyttige, osv. (Bourdieu 1997:124; kildetekstens kursiv, min oversættelse, BO).

Med spørgeskemaet i hånden står respondenterne over for at skulle tackle dilemmaet ved at vælge det udsagn hun synes bedst om, respektive fravælge det, hun samtidig ikke kan stå inden for, ikke har sans for. Krydset er en værdsættelseshandling inden for et helt system af værdsættelseshandlinger og således ikke resultatet af et afvejet præferencebaseret valg. Dette kunne tilsige, at det er pædagogisk smag, dilemmaspørgsmålene får frem, genereret af habitus som samvirket mellem kapaciteten til

- at producere klassificerbare praktikker,
- og til at skelne og værdsætte praktikker og genstande *som smag* (Bourdieu 2002:171).

Den indledende term 'pædagogisk profil' kan således tænkes som 'pædagogisk smag' og altså denne smags *oprindelse*. *Distinction's* unikke bidrag vedrører netop smagens oprindelse, altså som habitus, mens indsigterne i smagens sociale funktion som dominans og reproduktion er afledt her af. Der skulle således ikke være noget til hinder for at undersøge de pædagogiske praktikker i børnehaven, det være sig kropslige, refleksive eller diskursive, som smag. Dersom forskellige habitusser i erhvervsgruppen genererer tilsvarende forskellige sæt af praktikker i børnehaverne er det fuldt muligt, at et smagsteoretisk perspektiv kan lægge nuancer til forståelsen af praktikkerne.

DEL II: RESPONDENTER, RUM OG POSITIONER**Respondenterne**

Af de 1130 spørgeskemaer blev næsten 700 returneret svarende til en svarprocent på 60. Efter udelukkelsen af enkelte ufuldstændige besvarelser blev datasættet på i alt 682 respondenter. Fordelingen på stillingskategorier fremgår af tabel 1:

Tabel 1: Stillingskategorier, procent.

Stillingskategorier	%
Ledere og souschefer	16,5
Pædagoger	55,5
Pædagogmedhjælpere	22,6
Studerende i praktik	3,9
Oplyst anden stillingskategori	1,6
Total	100,0

De pædagoguddannede – ledelsesrepræsentanter, pædagoger og studerende på pædagoguddannelsen – udgør 75 % af respondenterne og medhjælperne 22,6 %, hvilket svarer til landsgennemsnittet på 25,4 % (FOA 2008). Der er imidlertid store regionale forskelle. Således har Esbjerg Kommune sammen med kommunerne Hjørring, Aalborg og Vesthimmerland i 2008 en medhjælpertæthed på under 15 %, 12 % for Esbjergs vedkommende (FOA 2008). Altså er det uddannede pædagogiske personale underrepræsenteret i materialet. På den baggrund synes spørgeskemaet altså at appellere mere til medhjælperne end til de uddannede i respondentgruppen. Studiet præsenterer sig ellers med en sådan pædagogikfaglig legitimitet, at afstanden til medhjælperne mest sandsynlig ville få dem og ikke de pædagoguddannede til at afstå fra at deltage.

Det er ikke muligt at sige noget afgørende om, hvordan disse omkring 60 % som besvarede spørgeskemaet adskiller sig fra de 40 %, som altså ikke har svaret, bortset fra at det i hovedsagen kan være de pædagoguddannede, som har afstået. Andelen af svar fra mænd er på 6 procent stort set svarende til landgennemsnittet (BUPL 2000).

De statistiske fremgangsmåder

En stor del af variabelkategorierne er genkodet for at komme over en frekvens på 5 % af totalpopulationen, da lavere procentandele gør kategorien ustabil i MKA'en. Det statistiske arbejde har jeg gennemført med brug af programvaren SPAD.

Datasættet er et tabelark med 682 rækker, en for hver respondent og 71 kolonner, en for hver kategori. MKA får sammenhænge frem mellem variablerne ved først at udregne de chi-kvadrede afstande mellem dem. Resultatet kommer frem

som et koordinatsystem i et aksekort med en vandret og en lodret akse vinkelret på hinanden som henholdsvis første- og andenaksen. Gennemsnitsprofilen for alle variablerne ligger der hvor akserne krydser hinanden i kortet, origo. Det centrale ved MKA i denne sammenhæng er, at analysen skildrer afvigelserne fra dette gennemsnit i form af afstande mellem kategorierne.

Kategorierne vises som punkter i kortet, hvor hvert punkt må tolkes i forhold til de andre. Hver position af kategorier er en gennemsnitsposition for alle individer med det givne kendetegn. Ligger to kategorier fra samme variabel tæt på hinanden har de beslægtede svarprofiler. Kategorier som 'overlapper' hinanden, altså er fælles om de samme individer vil være lokaliseret i nærheden af hinanden, og omvendt. En kategori vil således være lokaliseret i nærheden af de kategorier fra andre variabler hvor den relativt set 'gør det bedst' (Hjellbrekke 1999). Dataene præsenteres visuelt nærmest som et geografisk kort af skyer, i tilfældet med MKA som kategoriskyer og en sky af individer.

Ressourcer i respondentgruppen

Brugen af kapitalbegreberne skal opfange respondenternes investeringer og udbyttet af dem. Kapital er goder – *assets* – som kan akkumuleres og derpå reinvesteres til egen fordel (Bourdieu 2006).

Der knytter sig flere spørgsmål til den teoretiske og metodiske brug af 'kapital' med henblik på at undersøge den sociale struktur i respondentgruppen. Kapital kan findes forklædt i flere forskellige former som økonomisk og kulturel kapital – arvet og erhvervet – samt som social kapital. De forskellige typer og undertyper af kapital repræsenterer en immanent struktur i den sociale verden og styrer hvordan den fungerer og bestemmer muligheden for, at en praksis kan lykkes (Bourdieu 2006:6). Det første spørgsmål er, hvilke af disse kapitalformer respondenterne har tilgang til, fx har de pædagoguddannede haft adgang til at investere i institutionaliseret kulturel kapital i form af uddannelse i et omfang, som medhjælperne ikke har. Det næste spørgsmål er, hvilke varianter af kapital, som giver udbytte inden for erhvervets rammer og også hvilke investeringer uden for disse rammer i fx familie- og fritidsliv, man har anledning til at akkumulere og senere reinvestere med udsigt til profit. Her findes der ingen undersøgelser eller andre forudsætninger som kunne pege på eksistensen af et egentlig felt, i form af fx et "børnehavepædagogisk felt". Man kan således ikke på forhånd vide hvilke varianter af kapital, der fungerer symbolsk inden for erhvervsområdet, altså hvilke der er afgørende for dets struktur og relationer. Tidligere efterprøvninger af den del af *Distinction* som indebærer konstruktionen af et rum af positioner og et af livsstile godtgør imidlertid, at den analytiske brug af kapital også er udbytterig i en dansk og skandinavisk sammenhæng (Rosenlund 2000; Prieur, Rosenlund og Skjøtt-Larsen 2008). Med den således valgte brug af økonomisk, kulturel og social kapital bliver det videre også forskerens beslutning hvilke indikatorer på de respektive kapitaler, spørgeskemaet spørger efter.

Den kropsliggjorte variant af kulturel kapital arbejder neden under de institutionaliserede og objektiverede varianter, men den har jeg ikke fundet nogen mulighed for at få frem i spørgeskemaets form. Økonomisk kapital kommer imidlertid ikke til at indgå i konstruktionen af rummet, da den overeksponerer aldersdimensionen i MKA'en og således får en dimension frem, som ikke er af primærinteresse.

I valget af kapitalindikatorer skal der tages særlig højde for det store aldersspænd fra 18 til 67 år, som betyder, at respondentgruppen har opvæksterfaringer fra forskellige epoker. Erhvervsstrukturen og den heri indbyggede arbejdsdeling mellem kønnene var anderledes i 1950'erne end i 1990'erne ligesom også mulighederne for at gøre brug af skole- og uddannelsessystemet var det. Idet livsbanerne varierer i længde vil de ældste have haft rigere lejlighed til at akkumulere kapital end de yngste, fx har en 54 årige leder med afsluttet diplomuddannelse således en anden position end den 22 årige medhjælper uden aktuelle karriere- og uddannelsesplaner.

Alle tre anvendte kapitalformer er kendetegnet ved at de kan gå i arv fra forældre- og voksengenerationen til den næste. Arveaspektet er centralt i reproduktionsøjemed, da der med forskelle i kapitalvolumen og -sammensætning i de hjemlige familiemiljøer indprentes tilsvarende forskellige habitusser. Mors og fars erhvervsuddannelse bliver det ene sæt af variabler, som skal opfange denne arv. Det andet sæt er forældrenes hovederhverv; erhverv er generelt en god indikator på en position i det sociale rum og kan desuden give oplysninger om de kulturelle effekter, forældrene bringer med ind i familielivet (Bourdieu 1987).

Skema 1 indeholder de variabler og de indikatorer på kulturel og social kapital, som indgår i konstruktionen af rummet af positioner, idet kulturel kapital er delt i undertyperne arvet kapital, skolekapital, uddannelseskapital, legitim faglig informationskapital samt kulturelt konsum:

Skema 1: Kapitalvariabler og indikatorer.

Kapitalform	24 indikatorer 71 aktive kategorier	
Arvet kapital (4)	Mors erhverv	4
	Fars erhverv	6
	Mors erhvervsuddannelse	5
	Fars erhvervsuddannelse	5
Partnerens skole- og uddannelseskapital (2)	Partners gymnasiale uddannelse	4
	Partners erhvervsuddannelse	6
Skolekapital (1)	Gymnasial uddannelse	4
Legitim faglig Informationskapital (4)	Tillidshverv i børnehaven	2
	Arrangementer i Folkeuniversitet eller Åbent Universitet	2
	Fagforeningsblad	2
	Faglige tidsskrifter	2
Kulturelt konsum (11)	Forlystelsesparker	3
	Kundskabsparker	2
	Banko	2
	Den regionale avis (Jyske Vestkysten)	2
	KPI (Kristeligt Dagblad, Dagbladet Politiken og Dagbladet Information)	2
	JBB (Jyllandsposten, Berlingske Tidende og Børsen)	2
	Lokal Tv	3
	Horisont på DR1/ DR2 Deadline (Tv)	3
	Sandhedens time/En mand til mor/Bonde søger brud (Tv)	2
	Drengene fra Angora / Angora by night / Normalerweise / Piger på prøveløsladelse (Tv)	2
	Friends / MTV / The VOICE (Tv)	2
Social kapital (2)	Leder/assistent/bestyrelsesmedlem o.l. inden for religiøse bevægelser/religiøs virksomhed	2
	Leder/assistent/bestyrelsesmedlem o.l. inden for en politisk organisation eller bevægelse	2

Indikatorerne

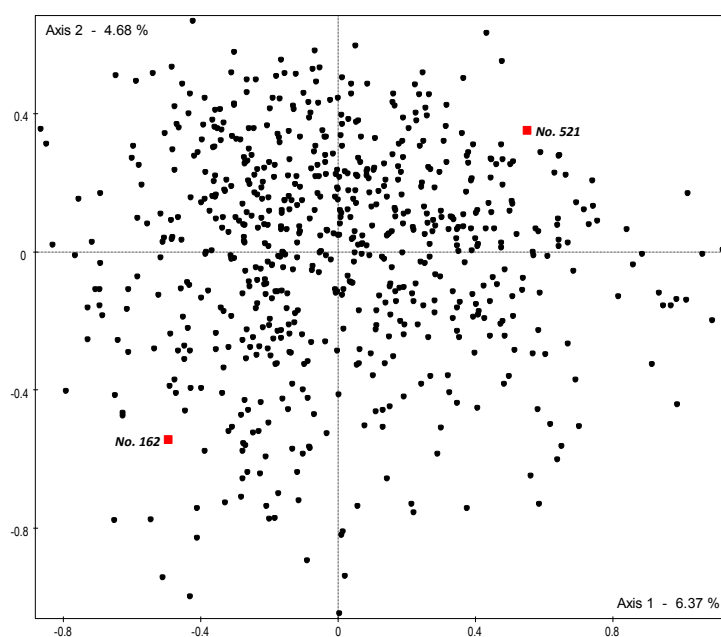
Arbejdet med at udvikle spørgsmål til hver variabel – hvordan man fx formulerer spørgsmål, som skal skaffe informationer om den stillingsmæssige placering i

institutionen, boligtype man voksede op i, læsning af fagtidsskrifter osv. – er ganske omfattende. Det er en proces med adskillige valg, afvejninger og fravalg, som det færdige spørgeskema imidlertid ikke afslører.

Der er udvalgt 24 aktive variabler med i alt 71 aktive kategorier til konstruktionen af rummet. Desuden er der 95 supplementære variabler og tilhørende 514 kategorier. Når variabler og kategorier er 'aktive' betyder det, at de har indflydelse på aksernes placering. Men der er også brugt supplementære variabler og tilhørende kategorier, henholdsvis 62 og 386. At de er 'supplementære' betyder, at de ikke øver indflydelse på akserne. Det er variabler, jeg ikke har udelukket, da de ikke bidrager til at skildre en diversitet i rummet, men affinitet. Det er tillægsinformationerne om respondenterne, deres stilling, alder, politisk partitilhørsforhold og flere til, som er gjort supplementære og ikke mindst de pædagogiske variabler.

MKA'en producerer to typer af skyer som må granskes hver for sig, først individualskyen og derpå kategoriskyen. Figur 1 viser skyen med 682 enkeltindivider i faktorplan 1 og 2:

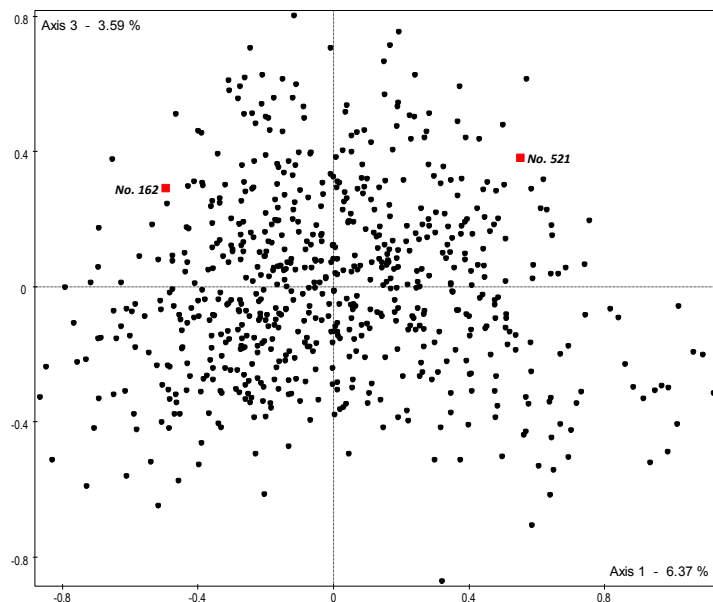
Figur 1: Individualskyen akse 1 og 2.

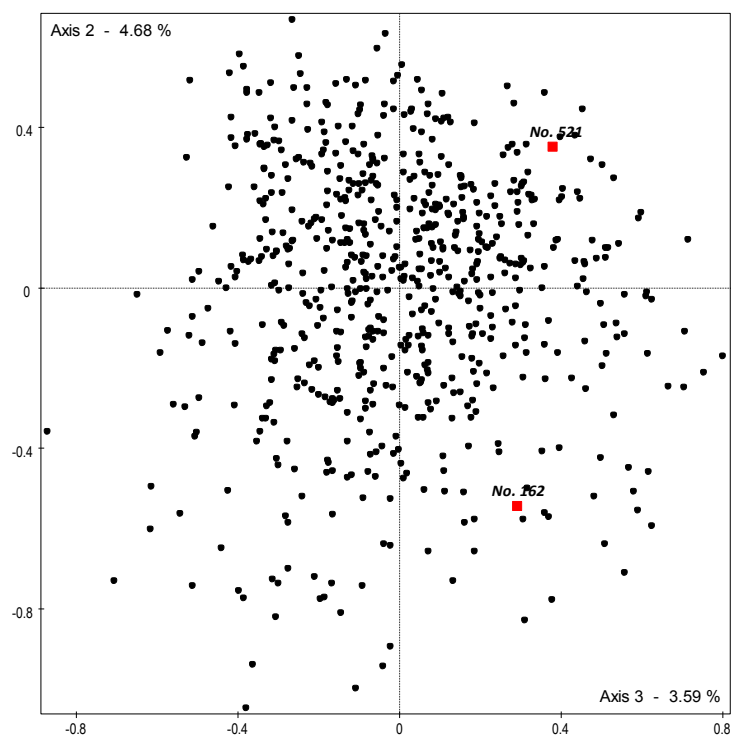
Hvert 'hagl' er en respondent. To tilfældige er valgte i skyen og markeret med firkant og nummer (No.). Hvilken struktur af relationer gemmer der sig i skyen? Det vil først skyen af variabler kunne afsløre. Den grafiske projektion i dette rum viser en tilnærmelsesvis koncentration omkring origo. Jo længere man bevæger sig bort fra origo jo tyndere bliver skyen. Dette er tydeligst i den nederste del, altså ned ad 2. aksens minuskoordinater. Det skal senere vise sig, at også den tredje akse skal fortolkes, den giver skyen sin tredje dimension og stikker så at sige

ned igennem og op af papiret. Figur 2 viser skyen fra siden og figur 3 nedefra – eller oppefra:

Figur 2: Individskyen akse 1 og 3.

Figur 3: Individskyen akse 3 og 2.

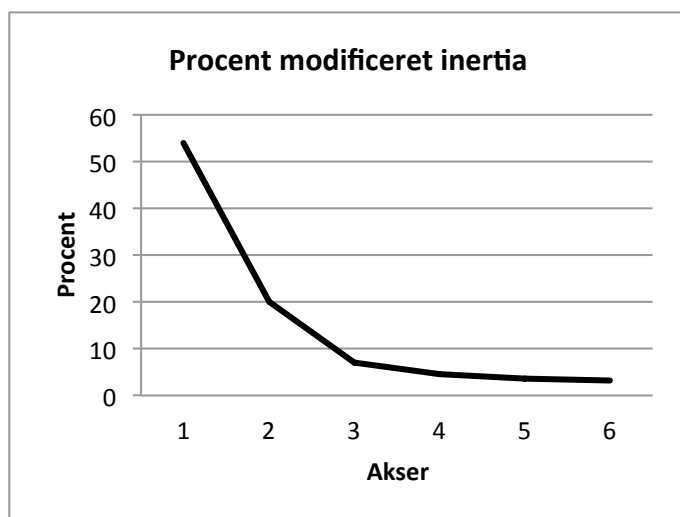

Individskyen i figur 2 har en svag tendens til en $\wedge$ -form eller den såkaldte 'heste-skoefekt' (Hjellbrekke 1999:53-53). Det kunne tyde på at der er variabler i dette faktorplan, som er ordnet logisk i forhold til hinanden. Det skal senere vise sig, at det er forskelle i forældrenes erhvervsuddannelse, som skaber denne effekt.

Akserne og deres egenverdier

For at tilgodese den relative betydning af de første akser og for at få et mål på aksernes indbyrdes vægt beregnes de modificerede egenverdier for hver akse (Roux og Rouanet 2005:200-201). Beregningen viser hver enkelt akse bidrag til konstruktionen af rummet og er grundlaget for at vurdere, hvor mange akser, der skal indgå i analysen, idet der tilstræbes at medtage så mange, at mindst 80 % af variansen forklares. Diagrammet i figur 4 viser de modificerede egenverdier for de seks første akser:

Figur 4: Modificerede egenverdier for akserne 1 til 6, procent.

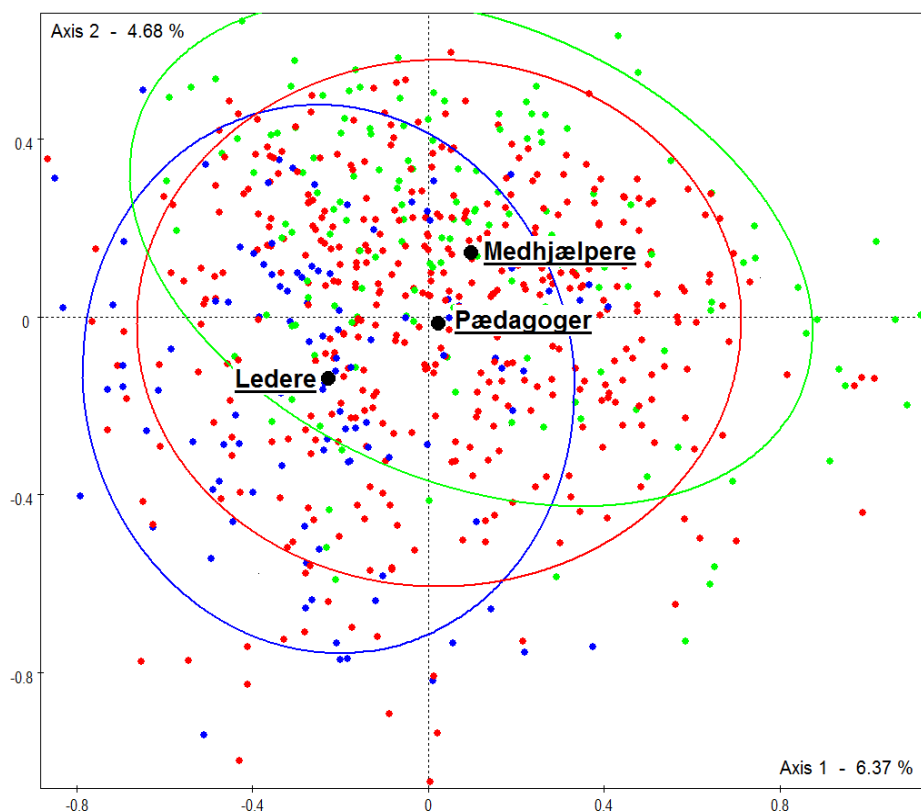

Akserne 1 til 3 forklarer altså helholdsvis 54, 20,1 og 7 procent af variansen i alt 81,1 procent; linjen 'knækker' ved den tredje akse.

Placering i arbejdsdelingen

Til en begyndelse kunne man lidt forsigtig spørge, om ledere, pædagoger og medhjælpere findes samme sted i skyen, eller lokaliseret – modstillet, polariseret – i hver sin sektor. Denne figur 5 viser positionerne for ledere og souschefer (110 blå), pædagoger (410 rød) og medhjælpere (151 grøn):

Figur 5: Positioner for ledere, pædagoger og medhjælpere (supplementærværdier)

De tre skyer overlapper hinanden, men der er også tale om et tydeligt forskudt mønster mellem Ledere og Medhjælpere med Pædagoger midt imellem. Hvor centrum i lederpositionen har negative koordinater på begge akser har medhjælperne i øverste højre hjørne tilsvarende positive koordinater. Den samlede gruppe af respondenter er således heterogen og strukturen i faktorplanet kunne give anledning til at se på polariseringer mellem kategorierne. Denne indledende skildring af de indbyrdes positioner mellem de tre stillingsgrupper kan imidlertid føre til misforståelser, dersom den i sig selv tillægges nogen som helst forklarende betydning. Informationen kan derimod indgå i de kommende tolkninger.

Jeg forlader nu individskyen og går videre til oversigten over forældrenes uddannelses- og erhvervsbaggrund og derfra ind i analyser af kategoriskyen.

Social oprindelse

Der er flere teoretiske og metodiske udfordringer forbundet med at skaffe oplysninger om forældrenes erhverv og erhvervsuddannelse, afdækket af Munk (1999). Jeg har overtaget beskæftigelsesnomenklaturen fra DISCO88, da den som deskriptiv statistik er gennemarbejdet og afprøvet, favner en variationsbredde og giver mulighed for at få skillelinjer frem mellem ejendoms- og kapitalbesiddende positioner på den ene side og lønarbejdere på den anden, samt et hierarki af posi-

tioner i form af ledelses- og ikke-ledelsespositioner. Den indbyggede vilkårlighed i den måde politisk-administrative klassifikationer fungerer på kan ikke opløses, men kompenseres ved at tillempes spørgsmålene i skemaet til regionale forhold. Spørgsmålene om erhvervsuddannelse, også partners, baseret på DUN, Dansk Uddannelsesnomenklatur.

Forældrenes erhverv og erhvervsuddannelse er brugt som indikatorerne på den arvede kapital og således som de betydende kendetegn ved respondenternes opvækstmiljø. I tabel 2 er spørgeskemaets 33 erhvervskategorier genkodet som følge af lave svarfrekvenser og altså blevet til seks:

Tabel 2: Fars erhverv fordelt på seks kategorier.

Fars erhverv	N	%
Selvstændig erhvervsdrivende	107	20
Ledelse / akademiker / tekniker	90	17
Pædagogiske erhverv	54	10
Håndværker	156	29
Transport/ kontor / lager / service	50	9
Maskinbetjening	76	14
Total N og %	533	100

Op imod halvdelen er altså vokset op med fædre som enten har været selvstændig erhvervsdrivende eller håndværkere; til den sidste gruppe hører også helt enkelte beskæftiget inden for militæret på niveauerne under officersgruppen. Transport m.m. samt Maskinbetjening er arbejdsområder som indeholder den laveste volumen af uddannelsesforudsætninger – hver fjerde af fædrene tilhører denne gruppering. De 10 % Pædagogiske erhverv dækker hovedsagelig over fædre beskæftiget i grundskolen, mens Ledelse m.m. er den fædregruppe, hvor uddannelsesforudsætninger spiller den største rolle, 17 %. Da der er tale om et stort epokespænd beroende på aldersspredningen i respondentgruppen, giver det begrænset mening at spørge om fordelingen er typisk eller ikke for regionen. Ser man samlet på selvstændige, ledelse m.m., pædagogiske erhverv og håndværkerområdet er trefjerdedele af fædrene i funktioner, som typisk kan indeholde varierende grader af muligheder for selv at disponere tid og arbejde.

Fordelingen af mødrenes erhverv fremgår af denne tabel:

Tabel 3: Mors erhverv fordelt på fire kategorier.

Mors erhverv	N	%
Selvstændig erhvervsdrivende / medhjælpende ægtefæller	160	29
Hjemmegående	85	15
Pædagogik og omsorg	179	32
Kontor / maskinbetjening / håndværk	127	23
Total N og %	551	100

I den øverste første gruppe (29 %) er op mod 2/3 medhjælpende ægtefæller. Respondenter med en hjemmegående mor har helt typisk lønarbejdende fædre, kun 10 % har rapporteret at faren er selvstændig erhvervsdrivende.¹ Mødrene inden for kategorien 'Pædagogik og omsorg' varetager typisk funktioner med ingen eller begrænsede uddannelsesforudsætninger, hvilket også kendetegner den fjerdedel af mødrene, der er beskæftiget inden for Kontor m.m.

Med dette overblik over forældrenes erhverv tegner det sig således store forskelle i de kulturelle effekter, forældrene bringer med ind i det familieliv, respondenterne har taget del i.

Partnerne

Når partnerens skole- og uddannelseskapital indgår, beror det på at pardannelse ikke er et tilfældigt og heldigt – eller mindre heldigt – sammentræf. Måden pardannelser finder sted på bidrager også til reproduktionen af sociale afstande (Bourdieu 2002: 241). Kærlighed er også at elske sin egen skæbne når netop den genkendes og gengældes af den elskede, et skæbnesammenhold, der beror på den ene habitus' spontane afkodning af den anden (Bourdieu 2002: 243). Der er tydeligvis et mønster i den gensidige kulturelle partnerafkodning. Langt over halvdelen af respondenternes pardannelser er endogame, dvs. at de følger en tilbøjelighed som allerede findes i kulturen, der fører klassemæssigt eller på anden vis beslægtede individer sammen. Tabel 7 på næste side viser de regelmæssige træk i respondenternes pardannelse forstået som uddannelses-endogami.

65 procent af respondentgruppen har en gymnasial baggrund mod 40 procent af partnerne. Seks ud af ti blandt respondenterne og deres partnere indgår i gymnasial-endogame forhold jf. summen af de fede procenter; hvert tredje par (12,9 % + 3,5 % + 11,4 % + 5,0 % = 32,8 %) har altså fundet sammen med en partner med en hel eller delvis gymnasial uddannelse bag sig, idet "HF" også indeholder enkeltfag. Omvendt er det i mere end hver fjerde pardannelse, 27,5 procent, at hverken den ene eller den anden part har en gymnasial uddannelse. Endelig er en tredjedel af personalet med gymnasial baggrund (13,6 % + 18,6 % = 32,2 %) partner med en, som har kortere skoleuddannelse end en gymnasial.

Besiddelse af kapital er altså et moment i pardannelsen blandt respondenterne. Hvor én habitus søger en anden habitus er det samtidig en distancering fra en tred-

je. Agenterne ikke bare søger hinanden, de kan også lægge noget til hinanden ved at gensidigt at styrke mulighederne for akkumulering af kapital eller eventuelt omvendt komme til at stå dårligere i kampene om goderne.

Tabel 7: Gymnasial uddannelse og pardannelse.

Endogami: gymnasial uddannelse						
			Gymnasial uddannelse partnere			Total
			Student	HF	Ingen GU	
Gymnasial uddannelse informanter	Student	N:	52	14	55	121
		% AT ¹⁾	12,9 %	3,5 %	13,6 %	30,0 %
	HF	N:	46	20	75	141
		% AT	11,4 %	5,0 %	18,6 %	35,0 %
	Ingen GU	N:	16	14	111	141
		% AT	4,0 %	3,5 %	27,5 %	35,0 %
Total		N:	114	48	241	403
		% AT	28,3 %	11,9 %	59,8 %	100,0 %

¹⁾ Betyder ”procent af total”, dvs. af 403.

Det er ikke muligt at finde umiddelbart sammenlignelige undersøgelser og dermed afgøre om andelen på 32,8 procent som indgår i egentlige gymnasial-endogame pardannelser ligger over eller under et landsgennemsnit eller adskiller sig fra andre tilsvarende erhvervsgrupper. Uanset viser pardannelserne et mønster i respondenternes reproduktionsstrategier, hvor alliancerne altså også indebærer akkumulering af kapital; og det er livsudkast som kan ses i sammenhæng med respondenternes investeringer i deres arbejdsliv og øvrige arenaer.

Næste afsnits MKA vil vise, hvordan også forældre- og partnervariablerne er med til at strukturere rummet af positioner.

Akser, variabler og bidrag

De tre følgende tabeller 4, 5 og 6 viser de absolutte bidrag som ligger over gennemsnittet og altså har den største betydning for de tre akser. De absolutte bidrag er beregnet efter følgende formel:

$$\left(\frac{f_k}{Q}\right)(y_{kl})^2$$

hvor f_k er antallet af individer med værdien k , Q er det totale antal spørgsmål og (y_{kl}) aksekoordinaterne for k på akse l . I tabellerne er kategorier med negative

koordinater (- K) listet op i den venstre kolonne og de positive i den højre; farverne i dette farvekort følger kapitalformerne og skal blot assistere læsning og tolkning af de tre tabeller:

Arvet kapital	Skolekapital, livsbanen	Kulturel kapital	Legitim faglig Informationskap.	Social kapital	Partner
---------------	----------------------------	------------------	------------------------------------	----------------	---------

Tabel 4: Kategorier med absolutte bidrag til akse 1 over gennemsnittet, relative bidrag i parentes.

Akse 1			
- K	Kategori	+K	Kategori
0,61	Mor ingen erhvervsuddannelse 0,007353593 (4,68)	1,30	Mor, mellemlang eller lang videregående uddannelse 0,012299611 (7,82)
0,85	Far selvstændig erhvervsdrivende (hjemmegående) 0,006100851 (3,68)	0,77	Læser ikke fagforeningsblad 0,007602347 (5,82)
0,65	Ingen gymnasial uddannelse 0,005389843 (3,42)	0,77	Ser aldrig Horisont/Deadline 0,007018319 (5,01)
0,97	Deltager på Folkeuniversitetet eller Åbent Universitet 0,004525425 (3,31)	1,07	Har Venner som favorit (Tv-serie) 0,007059569 (5,17)
0,43	Ser aldrig Venner (Tv-serie) 0,004021558 (2,95)	0,68	Mor i pædagogiske erhverv og omsorgserhverv 0,006227533 (3,88)
0,55	Mor selvstændig erhvervsdrivende eller leder 0,003624550 (2,26)	0,73	Far, mellemlang eller lang videregående uddannelse 0,004369696 (2,87)
0,62	Har lokal-tv som favorit 0,003553495 (2,63)	0,56	Har studentereksamen 0,004078846 (2,59)
0,35	Læser fagforeningsblad 0,003424338 (2,62)	0,47	Læser ikke Jydske Vestkysten (regionsavis) 0,002921497 (2,24)
0,56	Far ingen erhvervsuddannelse 0,003414981 (2,24)	0,55	Far tekniker eller akademiker 0,002090523 (1,26)
0,77	Aktiv inden for religiøs virksomhed 0,003082682 (2,36)		
0,76	Aktiv inden for politisk virksomhed 0,003035034 (2,32)		
0,59	Mor hjemmegående 0,002231617 (1,34)		
0,50	Har tillidshverv i institutionen 0,002329634 (1,62)		

Hvad skiller, hvilke er de mest betydende oppositioner? Der viser sig en polarisering af forældrenes erhvervsuddannelse i form af uuddannede eller korttidsuddannede mod venstre og forældre med mellemlange og lange videregående uddannelser modsat. Her kan man se konturerne af en struktur, som skiller erhverv med ejerskab til bedriften såsom landbrug, håndværk eller butik fra arbejdsliv baseret på salg af arbejdskraften. Akse 1 skiller også mellem selvstændigt erhvervsdrivende forældre og hjemmegående mødre på den ene side og pædagogiske og omsorgsmæssige erhverv for mødrenes vedkommende og for farens tekniske og akademiske erhverv på den anden. Aksen skiller også mellem dem, som investerer i legitime pædagogiske aktiviteter som at deltage på Folkeuniversitetets arrangementer, og læser fagforeningsblad mindst hver anden gang det udkommer modsat dem som ikke investerer i dette. Den samme polaritet genfindes også i spørgsmålet om tillidshverv i institutionen som enten tillidsrepræsentant, medlem af samarbejdsudvalg og lignende eller ej. Og endelig går der også et tilsvarende skel mellem dem, som er organisatorisk aktive i egenskab af at være bestyrelsesmedlem eller have ledende ansvarsfunktioner inden for politisk og religiøs virksomhed og dem, som ikke har den type poster.

Mod den venstre pol på førsteaksen finder man altså positioner med den relativt mindste volumen af arvet kapitel over for positioner med en relativ høj volumen langs den højre. Respondenternes skolekapital følger det samme mønster.

Oppositionerne på førsteaksen kan tolkes over en tidsdimension, hvor det kan kræve langstrakte investeringer over tid i erhvervet, før man aktivt identificerer sig med dets symbolske sider så som at deltage i Folkeuniversitetets arrangementer. Det også tage tid og involvering at komme i en position, hvor man ønsker sig og tilstås et tillidshverv. En lignende investering over tid gør sig gældende inden for den fritidsbaserede religiøse og politiske virksomhed. Respondenternes alder kan med fordel drages ind i fortolkningen af 1. aksen, idet der går en kontinuerlig alderslinje langs førsteaksen med de yngste længst til højre i rummet og de ældste længst til venstre, jf. figur 13 længere fremme i artiklen.

Tabel 5 indeholder kategoriernes bidrag til 2. aksen.

Tabel 5: Kategorier med absolutte bidrag til akse 2 over gennemsnittet, relative bidrag i parentes.

Akse 2			
- K	Kategori	+K	Kategori
1,39	Læser Kristelig Dagblad, Politiken eller Information 0,011661094 (12,15)	0,43	Partner har ikke studentereksamen 0,004357176 (2,85)
1,02	Far, mellemlang eller lang videregående uddannelse 0,008492185 (7,59)	0,54	Far ingen eller kort erhvervsuddannelse 0,003265463 (2,92)
0,10	Partner mellemlang eller lang videregående uddannelse 0,006935608 (5,77)	0,88	Partner har ingen erhvervsuddannelse 0,003882216 (3,23)
1,17	Deltager på Folkeuniversitetet eller Åbent Universitet 0,006523075 (6,50)	0,52	Ser ind imellem Bonde søger brud o.l. (TV3) 0,003483150 (3,42)
0,66	Partner har studentereksamen 0,005416346 (3,55)	0,55	Har lokal-tv som favorit 0,002804445 (2,82)
0,96	Far tekniker eller akademiker 0,006391026 (5,25)	0,42	Partner håndværksuddannet 0,002596944 (2,16)
0,67	Har Horisont/Deadline som favorit 0,003651920 (3,55)	0,44	Ingen gymnasial uddannelse 0,002472869 (2,13)
0,78	Aktiv inden for politisk virksomhed 0,003152386 (3,29)	0,38	Ser aldrig Horisont/Deadline 0,001701903 (1,65)
0,56	Mor, mellemlang eller lang videregående uddannelse 0,002289988 (1,98)	0,44	Far selvstændig erhvervsdrivende eller leder 0,001642076 (1,35)
0,57	Mor hjemmegående 0,002060627 (1,75)		
0,52	Læser Jyllandsposten, Berlingske Tidende eller Børsen 0,002019452 (2,10)		
0,53	Ukendt med Bonde søger brud o.l. (TV3) 0,001742697 (1,71)		

Også langs andenaksen finder man mønstre af polariteter, men det er fortrinsvis andre kategorier, som har betydning for denne end for førsteaksen. Mod minuspolen investeres der i kulturel kapital. Der læses landsdækkende aviser, Horisont/Deadline er blandt favoritterne og man deltager i Folkeuniversitetets arran-

gementer. Lige så vigtigt det er, hvad man foretrækker, er det, man lægger afstand til; således er man ukendte med programmer som går tæt på den form for intimitet, som TV3's Sandhedens time/En mand til mor eller Kanal 4's Bonde søger brud formidler. Horisont/Deadline ser man imidlertid aldrig mod pluspolen, men ind imellem Sandhedens time/En mand til mor/Bonde søger brud, hvor også lokal-tv er favoritten. Partnerens gymnasiale uddannelse og erhvervsuddannelse deler også akse. Mod minuspolen har partneren studentereksamen og en mellemlang eller lang videregående uddannelse og mod pluspolen ligger positionerne uden studentereksamen og uden erhvervsuddannelse respektive har en håndværkeruddannelse. Den negative pol på andenaksen samler altså partnere med en relativt høj volumen af skole- og uddannelseskaptal og også respondenter med en relativt høj volumen af kulturel kapital. Forældrenes erhverv og uddannelse har også indflydelse på andenaksen med mellemlang eller lang videregående uddannelse mod minuspolen og ingen eller kort erhvervsuddannelse mod pluspolen. På samme måde modsvarer fars erhverv som tekniker eller akademiker langs minuspolen af en position som selvstændig erhvervsdrivende eller leder.

Tabel 6: Kategorier med absolutte bidrag til akse 3 over gennemsnittet, relative bidrag i parentes.

Akse 3			
- K	Kategori	+K	Kategori
0,68	Far ingen eller kort erhvervsuddannelse 0,005116836 (5,96)	0,80	Far håndværksuddannet 0,010389881 (12,10)
0,55	Har ikke været i en forlystelsespark (de sidste 2 år) 0,003353676 (4,19)	0,89	Far håndværker 0,009610756 (10,28)
0,43	Læser ikke Jyske Vestkysten (regionsavis) 0,002409968 (3,27)	1,13	Mor håndværksuddannet 0,007673797 (8,66)
0,41	Mor ingen eller kort erhvervsuddannelse 0,003251332 (3,67)	0,61	Mor kort videregående uddannelse 0,002212962 (2,50)
0,61	Far, mellemlang eller lang videregående uddannelse 0,003040328 (3,54)	0,38	Har været i kundskabspark 0,002068648 (2,41)
0,60	Far selvstændig erhvervsdrivende eller leder 0,003014398 (3,23)	0,72	Mors erhverv: kontor, maskinbetjening eller håndværk 0,002056386 (5,59)
0,79	Far i pædagogiske erhverv 0,002584391 (2,77)		
0,39	Har tillidshverv i institutionen 0,001364319(1,68)		

Således skiller akse 2 positioner med forskelle i volumen af kulturel kapital og delvis også af arvet kapital. Det vil senere fremgå, at partnerens skole- og uddannelseskapital følger akse nærmest lineært hvor den relative kapitalvolumen falder successivt, når man bevæger sig fra minuspolen og op mod pluspolen. De stærkeste bidrag til tredjeaksen fremgår af tabel 6 på venstre side.

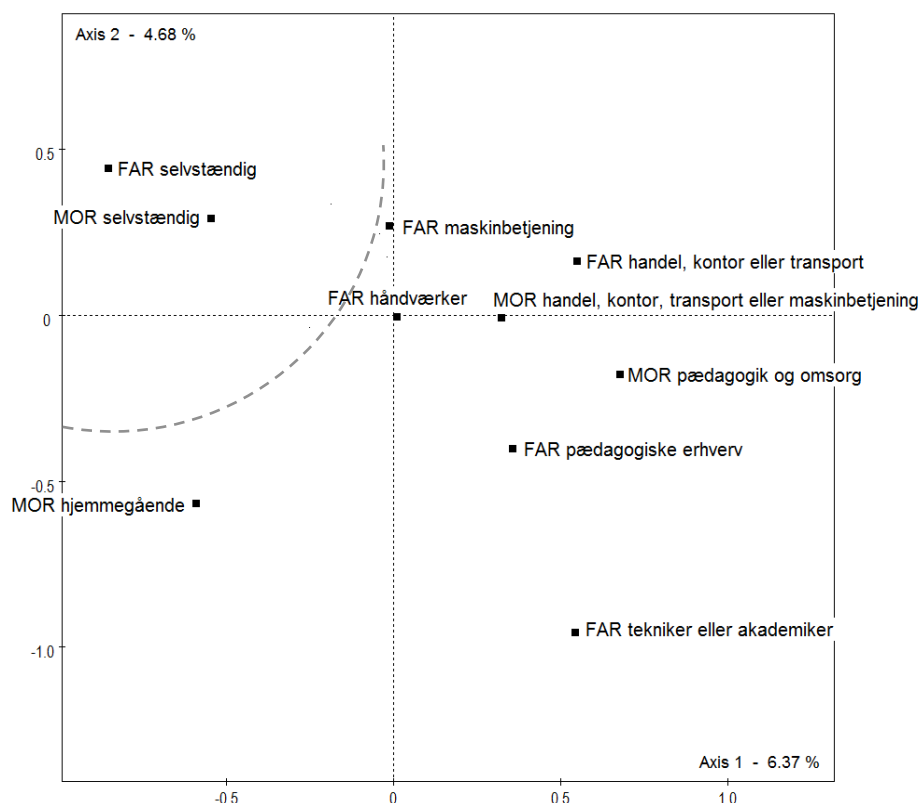
Tredjeaksen er næsten udelukkende struktureret af den arvede kapital i form af forældrenes erhverv og deres erhvervsuddannelse. Hertil kommer flere indikatorer på kulturel kapital. Der er ikke noget entydigt mønster på akse andet end en vis kønsdifferentiering med fædre langs minuskoordinaterne og mødre tilsvarende mod pluskoordinaterne.

Det følgende udvalg af MKA-kort er detailstudier over rummets struktur baseret på de kategorier, som leverer de stærkeste bidrag til akserne jf. de tre tabeller 4, 5 og 6. Det er imidlertid ikke muligt at gengive et læsbart kort for alle disse variable på én gang. Derfor præsenteres først en serie af tematiske kategorikort frem mod modellen i figur 14 over rummet af positioner.

Arvet kapital: forældrenes erhverv og uddannelse

I figur 6 skildres strukturen af arvet kapital i faktorplanet 1 og 2; også de følgende kort er begrænset til de to mest betydende faktorplaner.

Figur 6. Arvet kapital: fars og mors erhverv.

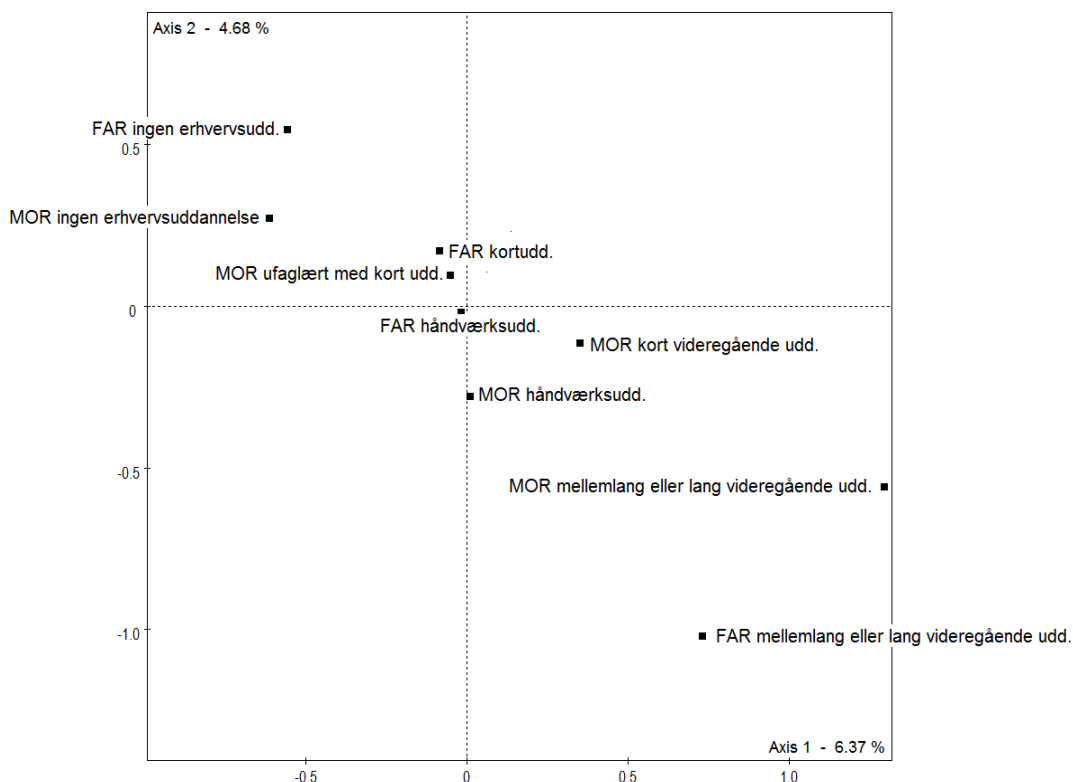

Op mod øverste venstre hjørne – markeret af den stiplede bue – finder man positioner af selvstændige erhverv. Her må man erindre at *mor selvstændig* alt overvejende er deltagere i en bedrift sammen med ægtefællen samt at to tredjedele af alle *mor hjemmegående* skal knyttes til en ægtefælle inden for et lønarbejde og altså ikke indgår i sammenhæng med selvstændig erhvervsdrift.

Det er også karakteristisk, at institutionernes ledere jf. figur 4 er positioneret ganske tæt på *mor hjemmegående*, altså at moren har været hjemmegående, typisk med en udearbejdende ægtefælle. Det kunne give anledning til at undersøge, om det er særlige opvækstbetingede dispositioner blandt denne ældre gruppe af respondenter, som er blevet forberedte til lederjobbets omsorgs-administrative karakter på den måde. I øvrigt har skyen af støttepædagoger, som imidlertid ikke er skildret i figuren, et tilnærmelsesvist sammenfald med kategoriskyerne *mor hjemmegående* og *far håndværker*; faktisk har 65 % af støttepædagogerne en far, der er håndværker.

Lønarbejdersiden er hierarkiseret langs andenaksen. Begynder man fra bunden ved *far tekniker eller akademiker* bevæger man sig op over til *far pædagogiske erhverv* og *far maskinbetjening*, kan man skønne et tilnærmelsesvist kontinuerligt fald i den uddannelsesvolumen og i de uddannelsesmæssige kvalifikationer, knyttet til de respektive funktioner – forældrenes indbyrdes positioner baseret på deres uddannelsesvolumen vises i figur 7:

Figur 7. Arvet kapital: fars og mors erhvervsuddannelse.

For begge forældrenes vedkommende falder volumen af uddannelse kontinuerligt langs en linje fra nederst til højre og op til venstre.

Respondenternes opvækstmiljøer er altså differentierede med en forældrepol af selvstændige med en relativt begrænset volumen af uddannelseskapital over for lønarbejderpositioner med en tilsvarende højere volumen.

Respondenternes og partnernes livsbaner

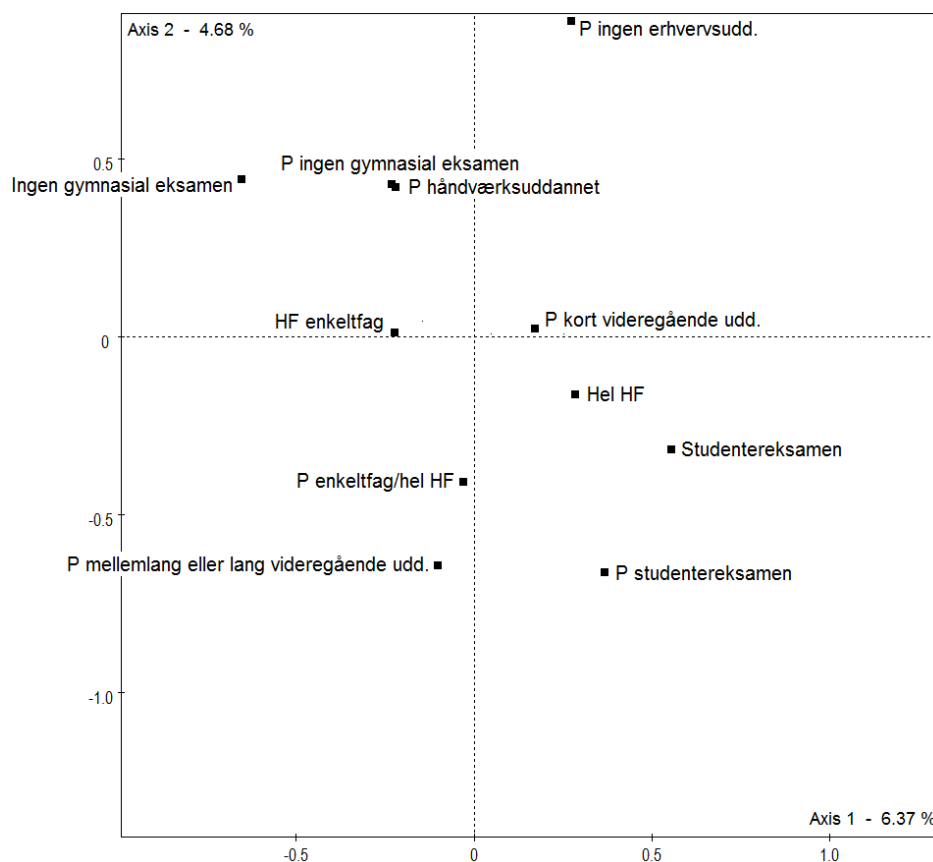
Nu forlader jeg de første leveår og går videre til respondenternes livsbane og aktuelle positioner.

Hvilken skolekapital har respondenterne akkumuleret op over livsbanen? En afsluttet gymnasial uddannelse samt en hel eller delvis gennemført hf-uddannelse bruges som indikator på skolekapital, både for respondenter og partnere. Når det gælder respondenternes skoleeksaminer spiller det en stor rolle, hvilken epoke, man er vokset op i. Fx havde 29 procent på landsplan i 1975 afsluttet en gymnasial uddannelse som 19 årige mod 58 procent i 2005 (Danmarks Statistik 2008). Livsudkastene og uddannelsesudsigterne for de ældste og de yngste respondenter og deres respektive partnere adskiller sig således fra hinanden. I denne sammenhæng betyder det, at de yngre respondenter sandsynligvis vil have en relativt større volumen af skolekapital – samtidig som der også sker en løbende devaluering af eksamenspapiret.

Uddannelses-endogamien kommer også frem i kortet idet *Studentereksamen* og *P studentereksamen* nederst til højre er lokaliseret i nærheden af hinanden og således deler fælles respondenter. I den diagonalt modsatte ende er også *Ingen gymnasial eksamen* og *P ingen gymnasial eksamen* – lokaliseret nær ved hinanden. Man ser, at den gymnasiale struktur er homolog med forældrenes uddannelse langs førsteaksen: fra venstre mod højre stiger den uddannelsesmæssige volumen fra *Ingen gymnasial eksamen* over *HF enkeltfag* til *Hel HF* og *Studentereksamen*. Den arvede kapital og den erhvervede skolekapital udviser altså det samme gensidigt understøttende mønster.

Partnerens deltagelse i gymnasial uddannelse følger en linje ned-op for begge variablerne: Jo højere op i rummet langs andenaksen, jo mindre bliver volumen af både skole- og uddannelseskapital. Et lignende mønster dukker op med de øvrige varianter af kulturel kapital.

Figur 8. Skolekapital og partners (P) og partners uddannelseskapital: gymnasial uddannelse samt partners erhvervsuddannelse.

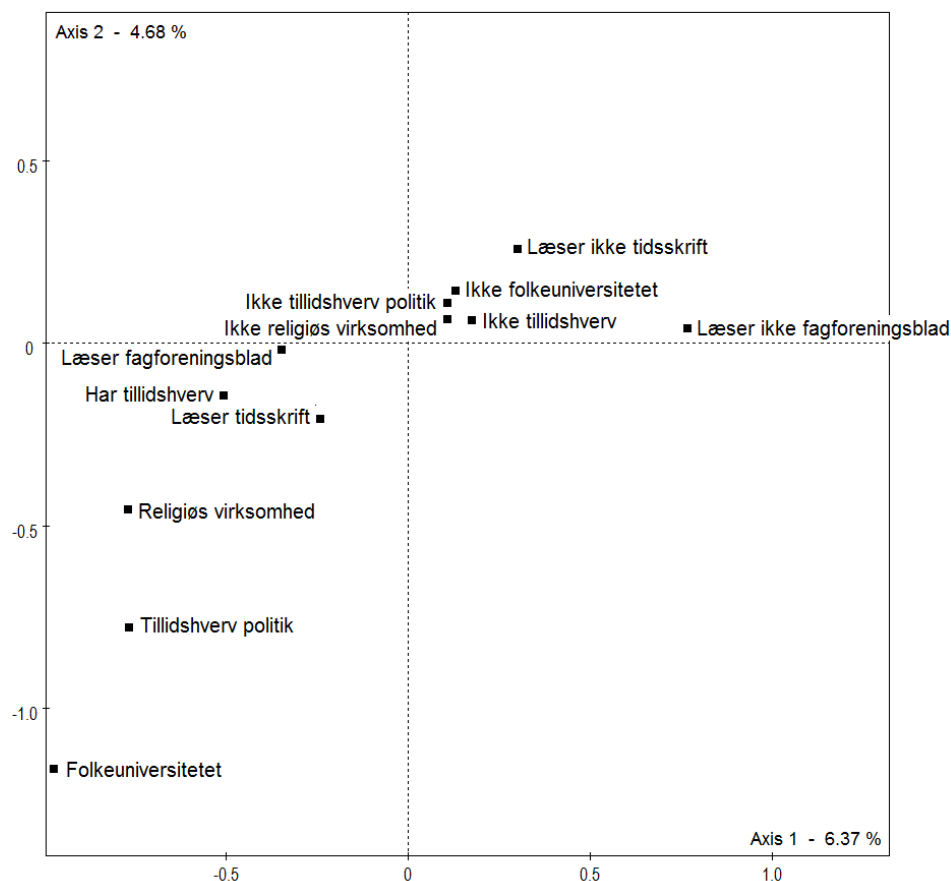

Kulturel kapital: faglige og sociale investeringer

Figur 9 skildrer de to varianter af social kapital samt de fire af legitim faglig informationskapital i form af Tillidshverv i institutionen som fx tillidsrepræsentant, sikkerhedsrepræsentant eller medlem af samarbejdsudvalg, deltagelse i fritiden på Folkeuniversitetet eller Åbent Universitet samt læsning af henholdsvis fagforeningsblad og fagtidsskrift.

Social kapital sigter til investeringer i betydende kontaktheder i lokalsamfundets organisations- og foreningsliv. Den ene variabel omhandler religiøs virksomhed inklusive deltagelse i spejderarbejde, idet der ikke er taget hensyn til, at der er grene af spejderbevægelsen, som ikke har et religiøst, fx et kristeligt, tilhørsforhold. Respondenterne har svaret på om de har været eller er leder/træner/instruktør/assistent/bestyrelsesmedlem/kasserer og således ikke til almindelig deltagelse. Det gælder også den anden variabel om politisk virksomhed inden for en græsrodsbevægelse, støttekomite, et politisk parti, fagforeningen, en landbofaglig organisation eller en boligforening.

Figur 9. Legitim faglig informationskapital: Fagforeningsblad, tidsskrift, tillidshverv og Folkeuniversitet; Social kapital: organisationsdeltagelse i religiøs og politisk virksomhed.

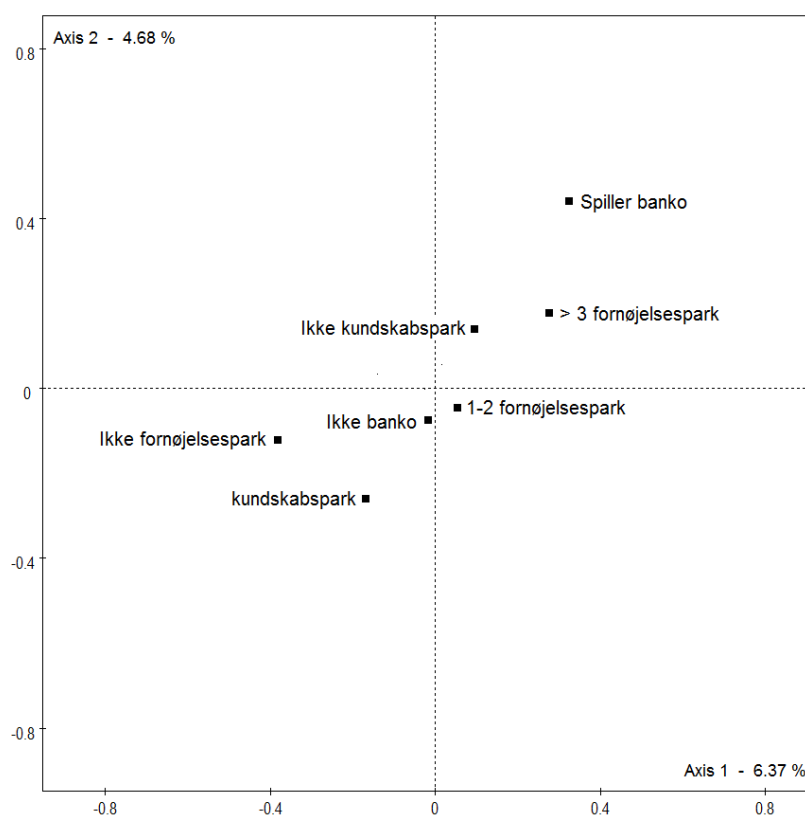

Iberegnet Folkeuniversitet ser man en tydelig struktur i rummet med en pol med investeringer i faglig kapital nederste mod venstre, modsat øverste højre kvadrant. Det helt samme polære mønster går igen for den sociale kapitals to former, og er i øvrigt gennemgående for alle varianterne af kulturel kapital, også medieforbruget.

Kulturel kapital: fritid

Figur 10 skildrer positioner af deltagelse på to forskellige områder. Kundskabs-parker som fx *Danfoss Universe* på Als, Orion Planetarium i Jels eller Eksperimentariet i København og forlystelsesparker som Legoland ved Billund, BonBon Land eller Sommerland Syd er alle særligt indrettede mod børn og børnefamilier, mens bankospillet er reserveret for voksne.

Figur 10. Kulturel kapital: Brug af forlystelsespark og kundskabspark samt deltagelse i bankospil.

Her genfindes det samme polære mønster som i figur 9. Positionerne nederst til venstre har besøgt en kundskabspark en, to eller flere gange inden for de sidste to år. Dette modsvarer positioner, som ikke har været i en kundskabspark i perioden, men derimod har været i en forlystelsespark tre eller flere gange inden for de sidste to år, og har spillet banko en, to eller flere gange inden for samme tidshorisont. Mod, hvad der kan identificeres som 'kundskabspolen', har man ikke været i en forlystelsespark de sidste to år og spiller heller ikke banko.²

Der tegner sig altså to polære strategier i rummet for akkumulering af kulturel kapital. Den ene er langsigtet og orienteret mod kundskaber, den anden kortsigtet orienteret mod oplevelser med en kortere og mere umiddelbar tilfredsstillelseshorisont.

Kulturel kapital: dagblade og Tv

Figur 11 viser rummet af positioner for medieforbrug, idet alle variablerne udtrykker variationer af kundskabsorientering og er på den måde brugt som indikator på objektiveret kulturel kapital. Informations- og nyhedsmedier er undersøgt i både en Tv-variant og som dagbladsaviser og spørgsmålet er, hvilken eller hvilke af en række aviser, man læser regelmæssigt.

Figur 11. Kulturel kapital: Aviser og Tv udsendelser.

KPI samler Kristeligt Dagblad, Dagbladet Politiken og Dagbladet Information. De tre variabler er kodet sammen, da antallet af læsere af Kristeligt Dagblad og Information var så lavt, at det gav ustabilitet i MKA'en. De tre aviser er bragt sammen på basis af en vis fælles vægtning af livssyn, livsstil og kulturstof frem for erhvervsøkonomisk. *JBB* – Jyllandsposten, Berlingske Tidende og Børsen – skønnes omvendt at vægte markeds- og erhvervsøkonomisk stof parallelt eller over forbruger- og kulturstof³. Også disse tre kategorier er slået sammen på grund af lave svarfrekvenser. *Jyske Vestkysten* er regionsavisen.

Horisont på DR1 og Deadline på DR2 samt lokal Tv er også nyhedsmedier og også indikator på kulturel kapital, det samme gælder Drengene fra Angora/Angora by night/Normaler-weize/Piger på prøveløsladelse, Venner/MTV/The Voice TV samt Sandhedens time/En mand til mor/Bonde søger brud. Respondenterne skal sætte et kryds ud for hver programgruppe alt efter om et eller flere af dem hører favoritterne, ses ind imellem, aldrig eller man slet ikke er kendt med det.

Rummet er polariseret. Nederst mod venstre er man forbruger af *KPI*, *JKK* og *Favorit Horisont* som informations- og kundskabskilder i tillæg til de øvrige måder, sådanne medier måtte blive brugt på. Landsdækkende dagblade og den tematiske nyhedsjournalistik, som kendetegner programmerne Horisont på DR1 og Deadline på DR2 har derimod begrænset prioritet i positionerne oppe mod højre. Omvendt har man her *Venner* som favorit og *Bonde søger brud*, hvilket man al-

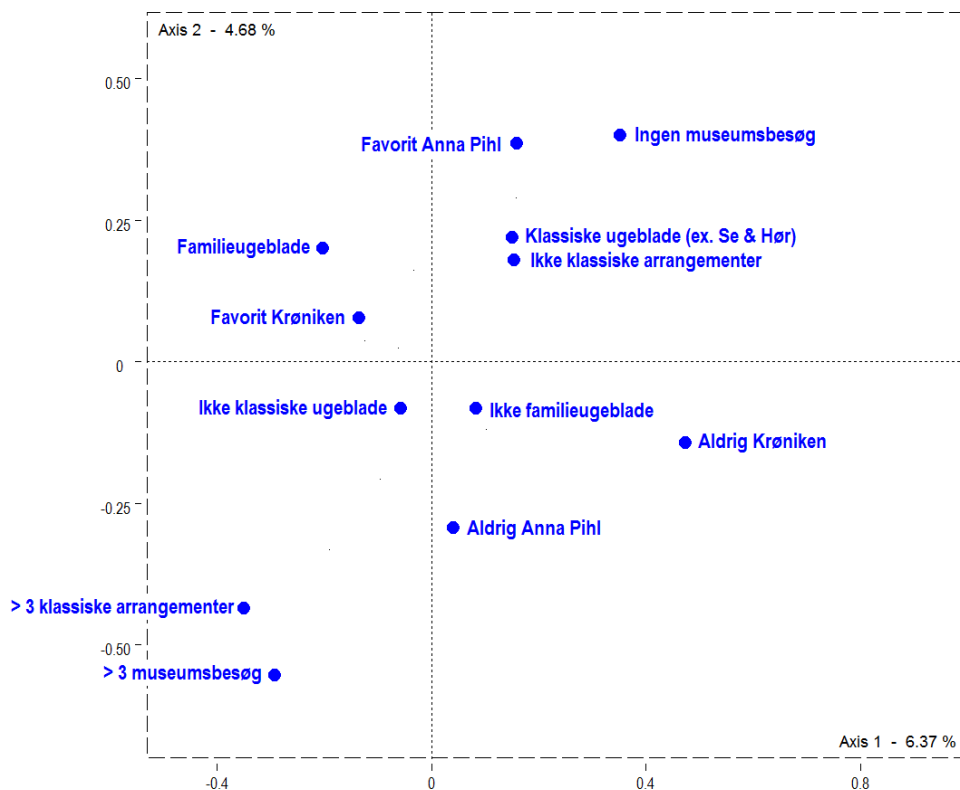
drig ser respektive er ukendte med mod den kulturinvesterende pol. Nederst til højre er man ikke tilbøjelig til at læse aviser i det hele taget, mens man øverst til venstre prioriterer de lokale og regionale pressemedier.

Nederste højere pol har vendt Tv-mediet ryggen med en enkelt undtagelse, hvor *Drengene fra Angora* er favoritter. Det er denne serietype imidlertid ikke i den øverste venstre kvadrant.

De to krydsende polariseringer går igen i følgende kort, som skildrer et udvalg af kulturelt konsum i form af en Tv-serie, ugeblade, museumsbesøg og publikum til klassiske arrangementer – det er supplementære variabler.

Nederst til venstre i rummet finder man positioner som er storforbrugere af legitim kultur med mere end tre museumsbesøg – museum, kunstmuseum eller kunstgalleri – inden for de to sidste år, og positioner øverst til højre som ikke tager del i den form for kulturkonsum. Her har man alternativt dramakomedierne *Anna Pihl* eller *2900 Happiness* som favorit og læser *Klassiske ugeblade* som *Billed-Bladet* eller *Se & Hør* eller *Her & Nu*. Det samme mønster går igen for klassiske arrangementer, der i spørgeskemaet er samlebetegnelsen for klassisk symfonikoncert, kammerkoncert, kirkekoncert, jazz koncert, opera eller ballet.

Figur 12: Kulturel kapital: Ugeblade, Tv-serie, museer og klassiske arrangementer (supplementærværdier).

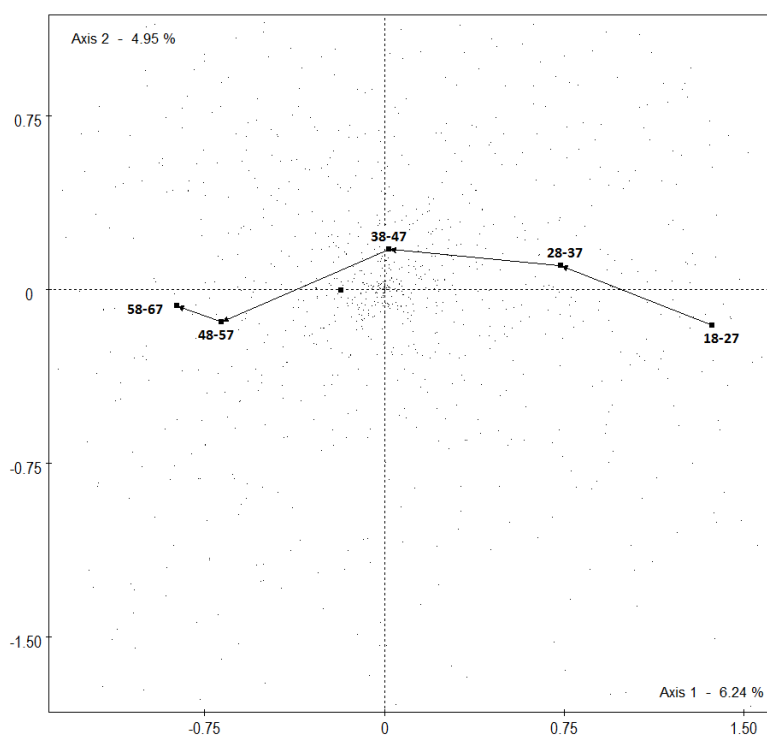

Polariseringen som går øverst til venstre og ned mod højre drager et skel mellem et relativt stort og frekvent forbrug af populærkultur i form af *Familieugeblade* og *Favorit Krøniken*, Ørnene eller Sommer, som overhovedet ikke indgår i konsumet nederste til højre. Dette mønster er tilnærmelsesvis homologt med en struktur, hvor positioner med en relativ lav volumen af arvet og kapital og en partner med relativt lav volumen af skole- og uddannelseskapital, modsvares af positionerne nederst mod højre med en relativt høj volumen af de samme kapitalformer, jf. figurerne 7 og 8.

Alder

I tillæg til positioner baseret på stilling i institutionen kan også alderssammensætningen være en nyttig informationsgiver i fortolkningerne som skildret i figur 13. Der går således en kontinuerlig alderslinje langs førsteaksen med de yngste længst til højre i rummet og de ældste længst til venstre; figuren viser aldersstrukturen baseret på aldersintervaller:

Figur 13: Positioner af aldersintervaller.

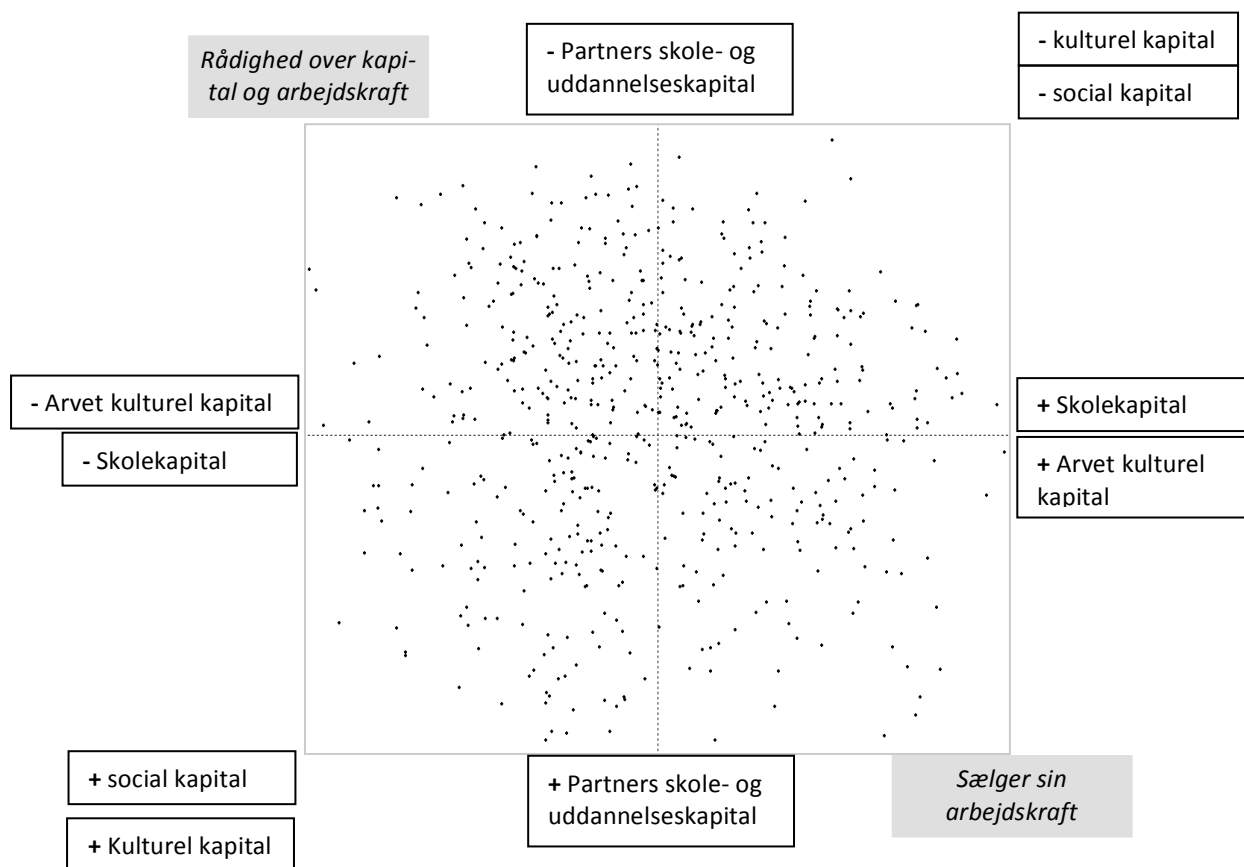

Delanalyserne kan nu bidrage til den følgende tolkning af rummet af positioner.

Positionerne i det lokale sociale rum

Følgende model i figur 14 sammenfatter delanalyserne og viser strukturen i rummet af positioner i sin helhed.

Figur 14: Rummet af positioner.

Dette rum af positioner er ikke en fotografisk gengivelse af respondenternes indbyrdes relationer, men en statistikbaseret konstruktion, som ikke efterleves af agenterne og som de heller ikke lever efter. Samlet tegner figuren et billede af både korte og store sociale afstande i erhvervsgruppen. En treleddet inddeling efter stilling i institutionen – leder, pædagog, medhjælper – eller en simpel toleddet efter uddannelsesniveau som pædagoguddannet over for ikke-pædagoguddannet kan bare give sparsom og ligefrem misledende information om de betydende strukturer i erhvervsgruppen. Med forskelle i opvækstmiljøer, livsbane samt kapitalsammensætning og -volumen fremstår gruppen med en serie af latente indre spændinger.

Positionen øverst-til-venstre og nederst-til højre skildrer en homologi, hvor ejerskab til kapital og arbejdskraft står over for lønarbejderpositioner på samme måde som en relativt begrænset volumen af arvet kulturel kapital og skolekapital står over for positioner med en relativ høj volumen af de samme kapitalformer. Strukturen afspejler respondenternes alder og den epoke, de voksede op i. Dels kan man anslå, at der var flere selvstændige bedrifter i den epoke de ældste respondenter voksede op og dels har tilgang til kulturel kapital, ikke mindst skole-

kapital, også ændret sig i forlængelse af generelle kulturelle forandringer og ikke mindst ekspansionen af skole- og uddannelsessystemet.

Uanset kapitalform er den relativt største volumen koncentreret i rummets nederste halvdel og tilsvarende er den relativt laveste volumen koncentreret øverst. Brugen af partnervariablerne begrundet i den endogame pardannelse leverer også et bidrag til denne strukturering.

Med baggrund i netop denne ulige fordeling af kapitalvolumen skal jeg med et heuristisk greb først undersøge figur 14's *venstre halvdel* af rummet med den ældste gruppe af respondenter og se på, hvordan de øverste positioner står til de nederste. Opdelingen er af sociologisk interesse, fordi den skildrer relationen mellem positioner med relativ høj kapitalvolumen nederst i kortet mod tilsvarende lav kapitalvolumen øverst.

Relationer af positioner blandt de ældste respondenter

Øverst er respondenterne vokset op med en erhvervsdrivende far og en medhjælpende mor i samme bedrift, samtidig har ingen af forældrene haft nogen egentlig uddannelse efter grundskolen. Respondenten har ingen gymnasial uddannelse og deler dette med sin faglærte partner. Familie, slægt og bolig – hjemligheden – og hverdagslivet i lokalmiljøet er de centrale elementer i livshorisonten, mens det pædagogfaglige er tilsvarende nedtonet. Man følger med, tager lavmælt sin tårn i børnehaven, er uinteresset i ledelseshverv, men tager derimod gerne tillidshverv på sig. Det lokale bekræftes i præferencerne for de regionale nyhedsmedier og det livsnære i familieugebladene og i underholdningsvalget af dramaserier på Tv-serier.⁴

Nederst har den pædagoguddannede respondent tilbragt de første leveår sammen med den hjemmegående mor og en far med et langt arbejdsliv bag sig som bygningselektriker. Både respondenterne og hendes partner, der oprindeligt er byggetekniker, men nu konsulent i fagforeningen, har en afsluttet hf-eksamen bag sig. Familien er basen for hendes faglige engagement i arbejdet, først som koordinerende støttepædagog og senere som børnehaveleder. Hun har afsluttet den pædagogiske diplomuddannelse og deltager lejlighedsvis på Folkeuniversitetets forelæsninger. I fritiden er hun aktiv i Dansk flygtningehjælp og tager gerne børnebørn som tidligere egne børn med til Saltvandsakvariet og andre lignende oplevelses- og kundskabsparker i regionen. Respondenten er daglig læser sammen med hendes mand af en landsdækkende avis og også via Tv følger man med i politiske hændelser indenlands som udenlands. Dele af ferien tilbringes på jazz festival og med besøg på kunst- og kulturhistoriske museer. På overfladen kan det se ud som om hun 'bevidst' har fulgt en reproduktionsstrategi ad skole- og uddannelsesvejen i 'erkendelsen' af at vilkårene for at genopfinde opvækstfamiliens livsførelse ikke er gunstige; objektivt er det også af både økonomiske og kulturelle grunde vanskeligt at opretholde et hjemmearbejdende husmorliv. Det er da heller ikke umuligt, at hun kan have gjort sig sådanne tanker, men det indebærer ikke, at uddannelses- og arbejdslivsbanen er resultatet af rationelle kalkuler.

Reproduktionsstrategier kan derimod ses som den internaliserede chance for fremtidig succes, som de fremtidsrettede dispositioner måtte være i stand til at generere. Hvor forskellige strategierne end måtte være sociale grupper imellem, vil de individuelle praksisser være orienteret mod at opretholde og øge værdien af ressourcerne (Bourdieu 2002: 125). Chancen for fremtidig succes afhænger først af volumen og sammensætning af den kapital, der skal reproducere og dernæst af de instrumenter, der er til rådighed, det være sig arverettigheder, uddannelsessystemet og lignende (Bourdieu 2002: 125). Hvad disse midler angår, har begge positioner blandt de ældste respondenter fulgt den samme strategi ved at investere i en pædagoguddannelse, men geninvesteret denne kapital på forskellige måder. Dispositioner erhvervet under opvæksten i et selverhvervende familiemiljø afstedkommer således meget begrænsede investeringer i kulturel kapital end tilfældet er for den skildrede lønarbejderfamilie; reserverende dispositioner står over for mere investeringsvillige. Den mere basale forskel i investeringsstrategi kan imidlertid søges i den kapital, der skal reproducere. Uden udsigt til at kunne få del i reproduktionen af den ejendoms kapital, der enten kan have en alt for lille volumen på markedet eller være bundet til en mandlig arving i form af fx gårdmandssønnen, må hun begynde helt på ny og satse på en anden kapital end økonomisk. I den konsoliderede lønarbejderfamilie kan man derimod allerede og også i foregående slægtsled være velforberedte på at bruge skole- og uddannelsessystemet i reproduktionsøjemed. Denne historiske familiekonstellation med en hjemmegående husmor (Brinkkjær 2013: 50) kan i øvrigt have givet baggrund for de samme reproduktionsstrategier, som den del af småborgerskabet, der er på vej op over ved sine satsninger på kulturel kapital og uddannelse (Bourdieu 2002: 331).

De to konstruerede cases anskueliggør forskellene i de to positioners volumen af arvet og erhvervet kapital ligesom også investeringerne i betydende kapitalformer relateret til kundskab, medier og fritid er det. Det er altså to positioner med indbyrdes forskellige måder at fornemme, opleve og være i livet på, og to forskellige livsudkast som pædagoguddannet kvinde, hustru over for mor. Om der til de to positioner hører et sæt af pædagogisk smag genereret af tilsvarende forskellige dispositioner står det tilbage at undersøge i *Del III* og *IV*.

Relationer af positioner blandt de yngste respondenter

Øverst i rummet er respondenter vokset op med en ufaglært far med konjunktursvingende beskæftigelse inden for byggebranchen og en mor med et snart længere arbejdsliv som omsorgsassistent på deltid. Ingen af forældrene har nogen egentlig uddannelse efter grundskolen. Hverken respondenter eller hendes ufaglærte partner har en gymnasial uddannelse. Samværet med børnene i børnehaven som pædagog er hengivent og engageret inden for rammerne af et lønarbejdsliv, hvor det overlades til andre at tage de mere formelle afgørelser og de tungere løft. Familie og hjem rammer livshorisonten ind, Legoland er en skattet favorit blandt de små i familien, ellers virkeliggøres det lokale engagement på idrætssklubbens bankoafte-

ner, og på Tv fronten er situationskomedier og reality-Tv enerådende favoritter. Sommerferien er helt og holdent rekreativ i det tempo Camp-let'en tilbyder rundt på indenlandske campingpladser.

Nederst har respondenterne selv gået i børnehaven mens begge forældre er fuldtids udearbejdende, far er kemiingeniør og mor oversygeplejerske på et kirurgisk afsnit, begge har som respondenterne en studieforbereende studentereksamen. Respondenterne er ikke samboende og har primært taget jobbet som medhjælper for at spare sammen til en 3 måneders USA rejse inden videreuddannelsen påbegyndes. Det midlertidige i arbejdet vækker ikke et særligt engagement, men respondenterne deltager nysgerrigt, nærværende og pragmatisk i alt hvad arbejdsdagen byder på. Han er generelt interesseret i nyheder, kultur og politik, aktivt bandmedlem i fritiden og er også derfor ikke en stor forbruger af Tv mediet.⁵

Blandt den yngste halvdel af respondentgruppen er der altså også to indbyrdes ganske forskellige livsløb og -udkast med forskelle i volumen og sammensætning af kapital. Også her følger spørgsmålet om, hvorvidt mulige sammenhænge mellem positioner og pædagogisk smag er genereret af tilsvarende forskellige dispositioner.

Jeg skal nu prøve at undersøge rummet af positioner i forlængelse af henholdsvis det interne og det eksterne perspektiv.

Børnehavernes indre liv

Rummets struktur kan være en blandt flere måder at anskue, hvordan forskelligheder i en institutions personalegruppe brydes på. Hvordan spændingerne i en institution kommer til udtryk vil da afhænge af styrkeforholdene mellem positionerne. Hvilke kapitalformer og kapitaler der måtte fungere som symbolsk kapital med konsekvenser for udfaldet af de indbyrdes anliggender kan imidlertid ikke udledes direkte fra det konstruerede rum af positioner. Her må der skelnes mellem forskellige typer af 'indbyrdes anliggender'. Det kan således være helt andre forudsætninger, der er udslagsgivende, når personalegruppen drøfter de nye evalueringsskemaer, der skal bruges på børnene end dem, der vinder frem i det daglige ordensarbejde på stuen.

Børnehaverne og omverdenen

Hvordan ser eksterne positioner på børnehaven og på det pædagogiske personale stillet over for rummet af positioner? Her kunne man undersøge fx fagforeningerne, de pædagogiske uddannelses- og forskningspositioner samt de lokale og centrale myndigheder med sin specifikke legale definitionsmagt. Hvor indbyrdes modstridende fagforeningerne, de pædagogiske samt politiske og bureaukratiske arenaer end kan være, kan de tænkes at have én ting til fælles, nemlig et ensidigt og idealiserende fokus på den kulturstærke pol i rummet. Det er her man kan finde en fagforenings idealiserede kernemedlem, uddannelsernes implicite ideal om den "gode og dygtige pædagog" og det politiske og bureaukratiske felts ønskerepræsentant for det dedikerede og responsive børnehavepersonale.⁶ Antagelsen er

altså, at alle miskender de tre øvrige poler – de kender dem, men vil ikke kendes ved dem. Således betragtet idealiseres den kulturstærke pol samtidig som de andre ignoreres eller retoucheres bort som værende uden legitimt potentiale. På den måde bliver børnehavernes personale objekt for flere forskellige former for symbolsk dominans, også fra ”sine egne” i egenskab af de pædagogiske fagforeninger. Tre-fjerdedelspolerne kan se sig bortglemt og miskendt af disse eksterne positioner, hvis tvingende idealiseringer alle vil kunne genkende som anerkendelse respektive miskendelse. Disse antydninger kunne give anledning til nøjere granskning af de former for symbolsk vold, børnehavernes område bliver genstand for (jf. Olsen 2014). Den sociale miskendelse afføder et skel mellem det påagtede og det upåagtede, mellem en legitim offentlig pædagogik i form af fx arbejdet med læreplanerne på den ene side og et væld af praktiske gøremål og omsorgsydelser på den anden (Ahrenkiel, Nielsen, Schmidt, Sommer & Warring, 2012; 2013).

Enkeltinstitutionerne er imidlertid samlet under en fælles kommunal administration. Her bliver det endnu tydeligere, at rummet af positioner ikke er autonomt, men allerede kan være under indflydelse af andre former for kapital såsom politisk og bureaukratisk. Der er alligevel én af de fire poler, som skiller sig ud ved samtidig at investere i både kulturel og social kapital og således kan optræde indtil i institutionen og udadtil med en vis styrke.

DEL III: PÆDAGOGISKE SMAGSMØNSTRE

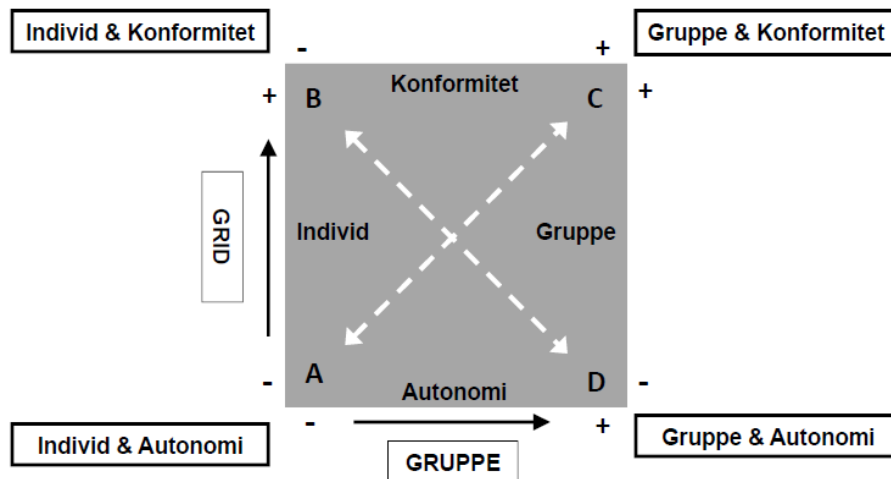
Grid Group Cultural Theory

Hvordan undersøger man pædagogisk smag i stor skala ved brugen af et spørgeskema? Det bedst brugbare oplæg har jeg fundet i Douglas’ *Grid Group Cultural Theory* (GGT), fordi modellen gør det muligt på en systematisk måde at spørge om smagsdimensionerne uden at spørge direkte *til* dem. Douglas’ teori er en ikke-psykologisk teorimodel, der kan forklare variationer i menneskelig handling på tværs af samfund og kulturer. Modellen bruges her for sit heuristiske potentiale (Mamadouh 1999) i selve genereringen af dilemmaspørgsmål.

Termen ’grid’ henviser til et fletværk af regler og bindinger, ethvert individ er spundet ind i (Douglas 1978:6). ’Grid’ akse dækker, som den lodrette pil i figur 15 illustrerer det, et kontinuum fra stærk til svag individualitet. I den stærke ende af grid-aksen udveksles det sociale samkvem ikke under frivillige vilkår, men som sæt af institutionaliserede klassifikationer, der garanterer udvekslinger og binder mulighederne. På vej ned ad ’grid’-en løsnes båndene, klassifikationer svækkes, hvor det eneste hellige i den sidste ende er individets kontrakt med sig selv. ’Gruppe’ garanterer den ’sociale inkorporering’ og defineres ved de krav, den gør gældende over for sine medlemmer, de grænser, den trækker rundt om dem, de rettigheder den giver, de pålæg den udsteder samt det handlerum, den håndhæver (Douglas 1975; 1978:7-8). Grid og gruppe kan nu kombineres sam-

men i en matrix med de fire poler mod hjørnerne A, B, C og D, den nøjere forklaring følger efter figuren:

Figur 15: Fire poler i forlængelse af Mary Douglas' 'Grid group cultural theory'.

Følger man først den venstre lodrette GRID-pil fra bunden og op, erstattes svage rollestrukturer med udviklede rollestrukturer øverst. De sociale bindinger går fra stærk til svag individualitet. I bunden er de sociale bindinger svage, mens der mod +’erne i toppen er synlige regelsæt. Med den vandrette pil fra venstre mod højre erstattes en svag gruppeloyalitet gradvist med en stærk.

I figurens position C – stærk grid og stærk gruppe – vil voksne være tilbøjelige til at holde stærkt på generationsforskellen mellem dem og børnene og håndhæve kollektive normer og regler. Derimod er barnet som enkeltindivid i centrum i position A – svag grid og svag gruppe – uden at være bundet til et gruppetilhørsforhold og relativt fri af moralske bindinger. På den måde udgør positionerne A, B, C eller D fire indbyrdes modstående pædagogiske profiler. Er pædagogen fx vokset op i et indremissionsk hjem med stærke moralske familiebindinger og strenge kønsdelte religiøse levereregler som i C positionen – Gruppe & Konformitet – kan der forestå et omfattende identitetsarbejde med en ansættelse i børnehaven A – Individ & Autonomi – med en barncentreret reformpædagogik og vægt på ligestilling mellem kønnene. Et andet typeeksempel på C positionen kunne være Jehovas Vidner, som via stærke bindinger indadtil i menigheden vogter over en række religiøst begrundede moralske dogmer. Imod position A – Individ & Autonomi – vil man alene være engageret i en universel individualisme såsom at være ”sin egen lykkes smed” eller vægte ”individets frie udfoldelsesmuligheder”.

De hvide pile inde i kvadratet illustrerer hvordan sympati for et A-udsagn samtidig kalder på afsmagen for et C-udsagn, idet også akse B-D er en relation af smag-afsmag.

Udvælgelsen af de pædagogiske temaer

Det primære kriterium for valget af pædagogiske variabler har været dem, som i anden forskning har vist sig at bero på sociale forskelle, som hos Gundelach (2001), Hansen (1994; 1995) samt Andersen og Hestbæk (1999). Gundelach og Hansen har begge det til fælles, at de spørger *om* 'værdier' ved at spørge direkte *til* dem; de vil så at sige have respondenterne til at svare direkte på, hvad de som forskere umiddelbart ønsker at vide. Hestbæk spørger også til 'værdier', men på en mere indirekte måde. De variabler som i de respektive undersøgelser peger på en sammenhæng mellem social oprindelse og 'værdier' er:

- Tolerance.
- Konkurrence.
- Fantasi.
- Sparsommelighed.
- Høflig optræden.
- Gode manerer.

De følgende tre temavariabler er udvalgte med baggrund i træk fra det pædagogiske hverdagsliv i børnehaven (Olsen 2007):

- Orden og ordensarbejde.
- Sympatihandling.
- Irettesættelse.

To temaer accentuerer personalets investeringer i disse pædagogisk kulturelle resourcer:

- Børnehavens rolle i forhold til børnenes kommende skolegang.
- Samlingens eller morgensamlingens pædagogiske betydning.

Relationelle aspekter af social dominans personale og forældre imellem bearbejdes over to temaer:

- Med personalet i en dominerende position.
- Med personalet i en domineret position.

Skema 2 indeholder den samlede oversigt over de 13 pædagogiske variabler:

Skema 2: 13 Pædagogiske variabler.

Pædagogiske variabler
Tolerance og accept
Konkurrence og præstation
Nysgerrighed, kreativitet og fantasi
Sparsommelighed, og påpasselighed med børnehavens ejendele
Børnenes hensynsfulde og høflige optræden i børnehaven, fagoffentlig etos*
Gode manerer: om egne børn skal sige ”tak for mad” efter endt måltid, privat etos*
Ordensarbejde: case om konflikt og orden
Sympatihandling: case om konflikt og omsorg
Irettesættelse: case om irettesættelse
Morgensamlingen som pædagogisk kulturel investering
Overdragelsen af børnehavebørnene til et fremtidigt skoleliv
Fra en dominerende position: case om relationen mellem personalet og en mor
Fra en domineret position: case om relationen mellem personalet og en far

Pædagogiske smagsvarianter: udvalgte fund

I det nært følgende præsenteres alene de to af variablerne, som er markeret med * i ovenstående skema og alene over diagonalen Individualitet & Autonomi (position A) versus Gruppe & Konformitet (position C). ”Gode manerer” er den eneste af de 13 pædagogiske variabler, som refererer til livssammenhænge uden for børnehaven ved at appellere til respondentens private etos og ikke til den officielle – ’etos’ betegner en kropslig iboende, praktisk og moralsk grundindstilling. Først følger de to udsagn, hvor respondenterne skal vælge det, hun synes bedst om, svarfrekvenserne følger lige efter i tabel 8:

- ☐ Af mine børn/kommende børn har jeg absolut intet krav om, at de skal sige ”tak for mad” efter et måltid, da det er et utidssvarende og tomt ritual, som desuden signalerer ’underdanighed’. (Position A: Individualitet & Autonomi; respondenterne er ikke kendt med informationen i denne parentes).
- ☐ Som forælder/kommende forælder lægger jeg stor vægt på, at børn ger ”tak for mad”, når de er færdige med et måltid, det er både et velkendt ritual og en måde at vise andre respekt på. (Position C: Gruppe & Konformitet).

Tabel 8: Pædagoguddannedes og pædagogmedhjælperes valg af foretrukket udsagn, temaet privat etos, N og procent.

Gode manerer: ”tak for mad”		Stillingsgruppe		Total
		Pædagog- uddannede	Med- hjælpere	
Individualitet & Autonomi	N	60	16	76
	%	11,7	10,8	11,5
Gruppe & Konformitet	N	452	132	584
	%	88,3	89,2	88,5
Total	N	512	148	660
	%	100,0	100,0	100,0

I de familier personalet lever i som forældre, eller forestiller at etablere sig i, er der altså en overvældende tilslutning til kravet om, at børnene bør og skal sige tak for mad ved måltidets afslutning (88,5 procent). Næsten ni ud af ti hylder altså stabile konventioner, som knytter børnene til voksengenerationen frem for individualitet og autonomi uanset om man er pædagoguddannet eller medhjælper. Med det næste sæt af udsagn forlader personalet privatsfæren ind i børnehaven, her skal der igen vælges et blandt følgende to alternativer – svarfrekvenserne fordelt på stillingskategorier følger i tabel 9:

- ☐ Børnenes høflige optræden og gode manerer er ikke vigtige pædagogiske mål for mig, da den slags nemt kommer til at bremse deres initiativ og udviske deres personlige egenart. (Position A: Individualitet & Autonomi).
- ☐ Børns høflige optræden og gode manerer skal man prioritere, da det giver mere selvsikre børn, som nemmere bliver integreret blandt andre. (Position C: Gruppe & Konformitet).

Tabel 9: Pædagoguddannedes og pædagogmedhjælperes valg af foretrukket udsagn, temaet fagoffentlig etos, N og procent.

Børns høflige optræden I børnehaven		Stillingsgruppe		Total
		Pædagog- uddannede	Med- hjælpere	
Individualitet & Autonomi	N	108	21	129
	%	20,9	12,8	18,9
Gruppe & Konformitet	N	409	143	552
	%	79,1	87,2	81,1
Total	N	517	164	681
	%	100,0	100,0	100,0

81,1 procent foretrækker altså Gruppe & Konformitet fremfor Individualitet & Autonomi (18,9 procent). Som ved spørgsmålene om privat etos finder man altså også indenfor den fagoffentlige etos en særdeles stærk orientering mod gruppe og konformitet fremfor autonomi og individualitet.

Mens 79,1 procent af de pædagoguddannede orienterer sig mod Gruppe & Konformitet er den relative andel en anelse større blandt medhjælperne, nemlig 87,2 procent. Men med en forskel på bare otte procentpoint kan man altså heller ikke her tillægge en gennemført pædagoguddannelse særlig betydning for denne forskel i svarprofiler mellem pædagogerne og medhjælperne. De drivkræfter som genererer valgene af udsagn i dilemmaspørgsmålene må altså på den baggrund bero på andre faktorer end uddannelse. Det skal nu vise sig, om der er et sådant mønster i rummet af positioneringer, af pædagogisk smag, at det kan forbindes med mønstret i rummet af positioner. I givet fald kan man slutte, at en mønster-sammenhæng kan bero på habituelle dispositioner. Men inden da skal datamaterialet undersøges for de indbyrdes sammenhænge som fremkommer ved at krydstabulere 'uafhængige' variabler med alle de 'afhængige' pædagogiske variabler.

Afhængighed eller uafhængighed mellem variabler

Kombinerer man de 26 dilemmaspørgsmål som 'uafhængige' variabler med følgende 14 'afhængige' variabler dannes i alt 364 krydstabeller:

- Alder
- År i erhvervet
- Placering i stillingshierarkiet
- Opvækst land-by
- Mors erhverv
- Fars erhverv
- Partners erhverv
- Mors gymnasiale uddannelse
- Fars gymnasiale uddannelse
- Partners gymnasiale uddannelse
- Mors erhvervsuddannelse
- Fars erhvervsuddannelse
- Partners erhvervsuddannelse
- Planer eller ikke for påbegyndelse af et universitetsstudium

Næste spørgsmål er, hvordan alder og de følgende variabler varierer med hvert af dilemmaspørgsmålene. Her er det bare 14 af de 365 krydstabeller som holder en signifikans på ,01 beregnet ud fra Pearsons's Chi kvadrat test.⁷ Testen bruges her som et statistisk mål for afhængighed mellem de 'uafhængige' variabler og de pædagogiske variabler i krydstabellerne. Testen viser altså, at det bare hører til den helt sjældne undtagelse, at der er en statistisk sammenhæng mellem de to sæt

af variabler. Det er næsten udelukkende variablerne alder, år i erhvervet og placering i stillingshierarkiet, som aflægger regnskab for disse helt få sammenhænge og således samvarierer med de pædagogiske variabler. De tre variabler – alder, år i erhvervet og placering i stillingshierarkiet – beskriver ganske vist helt forskellige fænomener, men kan siges at bekræfte hinanden, for så vidt alder og år i erhvervet følges logisk ad og til en vis grad også karriereforløbet, taget i betragtning de erfaringsår der skal til, før man kan komme i position til et lederhverv. Det gælder også de blot 11 krydstabeller med en signifikans mellem ,01 og ,05. Det er alene syv af de i alt 13 spørgetemaer og fortrinsvis to af dem, som er statistisk signifikante i testen, her illustreret ved en case med variablen ”irettesættelse”:

En ansat i en børnehave (pædagog eller pædagogmedhjælper) er blevet irriteret på 5 årige Oliver, han har været en del på tværs i dagens løb og er nu blevet temmelig hårdhændet over for to af de mindre børn; den ansatte griber fat i Olivers overarm, trækker ham til side og skælder ham ud i en hård tone.

Respondenten skal igen vælge det udsagn, hun ”synes bedst om”:

- ☐ Det er helt i orden, at den ansatte skrider ind og gør, som hun gør, for Olivers voldsomme opførsel kan hverken tolereres inden for eller uden for institutionen. (Position C: Gruppe & Konformitet).
- ☐ Det er aldeles ikke i orden, at den ansatte skrider ind på den måde, i stedet ville jeg prøve at snakke med Oliver i fred og ro og forklare, hvordan hans handlinger kan ødelægge det for de mindre børn. (Position A: Individualitet & Autonomi).

Tabel 10: Foretrukket udsagn fordelt på antal år i erhvervet som årsintervaller; case om irettesættelse, N og procent.

Irettesættelse af en dreng (Oliver)		År i pædagogiske erhverv				Total
		0-3	4-15	16-27	28-41	
Gruppe & Konformitet	N	34	53	33	11	131
	%	34.3	24.3	19.6	10.3	22.1
Individualitet & Autonomi	N	65	165	135	96	461
	%	65.7	75.7	80.4	89.7	77.9
Total	N	99	218	168	107	592
	%	100	100	100	100	100

Statistisk signifikant: $\chi^2(3) = 18,49$, $p < .01$ $p = .000$

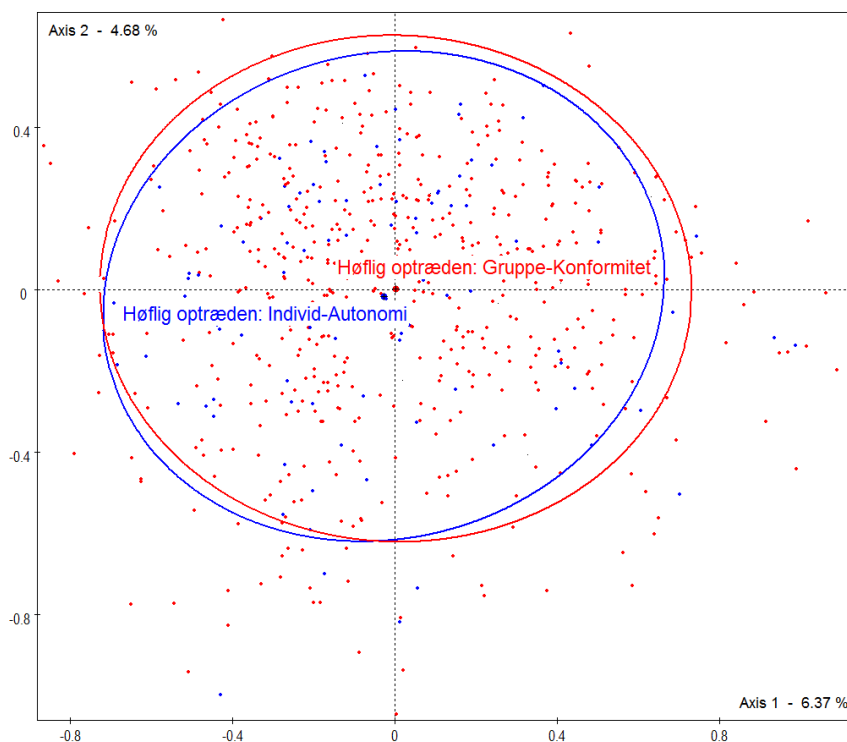
Af tabellem fremgår det, at tilbøjeligheden for Gruppe & Konformitet falder med antal år i erhvervet og følgelig skærpes sansen for Individualitet & Autonomi. Tabellen tjener her til at illustrere en af de helt få undtagelser, hvor en variabel som i dette tilfælde er antal år i erhvervet varierer med pædagogisk smag.

Det er særdeles bemærkelsesværdigt, at der findes så lidt samvarians i datamaterialet, idet man kunne forvente en større variation mellem de mange forskelligartede baggrunds-variabler og de socialt sensitive pædagogiske variabler. Billedligt talt ser det altså ud til, at smagsmønstre udtrykkes med samme tilfældighed som udfaldet af terningkast – eller regelmæssighed som var det et regisseret aftalt spil. Det skal nu vise sig, om MKA'en er i stand til alligevel at afdække strukturer i materialet, som altså ikke gav noget udbytte ved chi-kvadrerede tests af de 364 krydstabeller.

Rummet af pædagogisk smag

Nu er det endelig muligt at undersøge, hvordan rummet af smagsmønstre måtte variere med rummet af positioner, som blev kortlagt i *Del III*. Det første kort i figur 16 skildrer diagonalen Individualitet & Autonomi op mod Gruppe & Konformitet fra det nylig præsenterede tema i tabel 9 om ”høflig optræden i institutionen”:

Figur 16: Rum af positioneringer for variabelen ”børns høflige optræden i børnehaven”, Individualitet & Autonomi versus Gruppe & Konformitet.

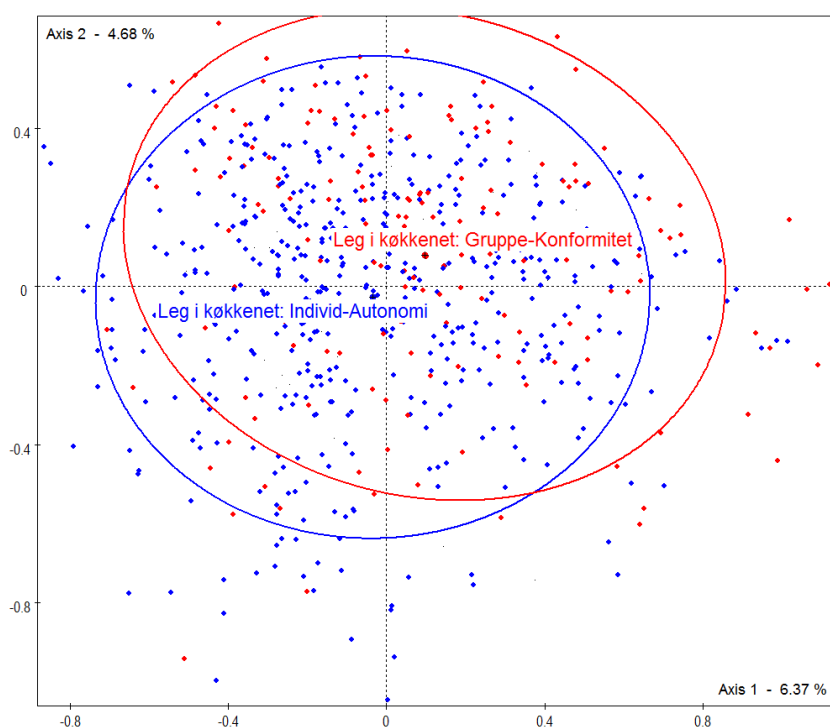
Her ses altså de helt svage aftegninger af en homologi mellem rummet af positioner og rummet af pædagogisk smag. Mod den kulturstærke pol nederst mod venstre finder man altså en vis tilbøjelighed til at foretrække individ-autonomi varianten frem for den relativt kapitalsvage pol i den modsatte ende af rummet, som hælder mod gruppe og konformitet. Denne homologe struktur som figuren skildrer, gælder syv af de 13 Individ-Autonomi versus Gruppe-Konformitet variabler, idet polariseringen alene er en ganske svag tendens.⁸ Den tydeligste polarisering vises i figur 17, her er temaet ”konflikt og orden” som også indledes med en case:

I institutionens køkken har to drenge åbnet en køkkenskuffe og fundet grydeskeerne og en gryde frem. Den ene leger kriger og fægter med sin ske, mens den anden trommer lystigt på en gryde.

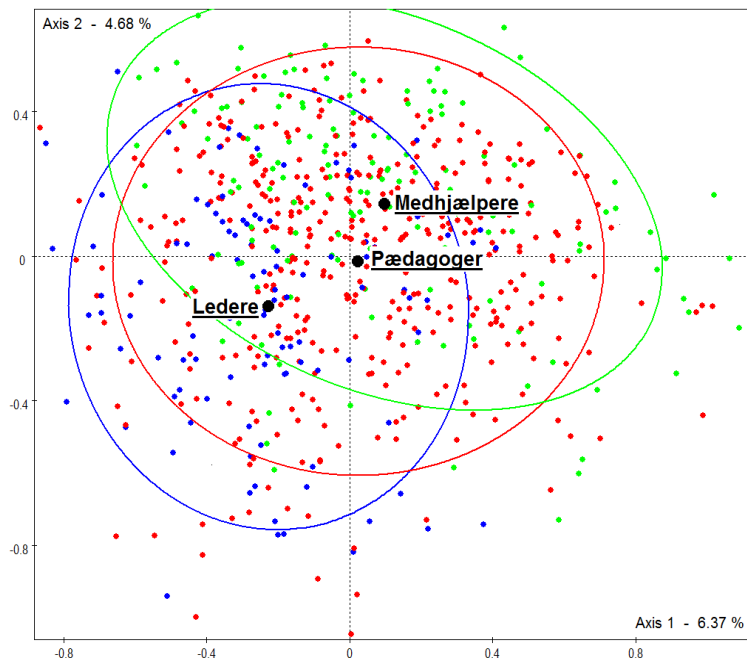
Valget står mellem disse to udsagn:

- ☐ Det er interessant, hvad de to har gang i, for deres måde at eksperimentere på er både en leg og en læreproces for dem. (Position A: Individualitet & Autonomi).
- ☐ Selvom de hygger sig, må vi alligevel sætte en stopper for det, da alle de andre børn jo også kunne komme på den slags ideer. (Position C: Gruppe & Konformitet).

Figur 17: Rum af positioneringer for variabelen ”leg i køkkenet”, Individ-Autonomi versus Gruppe-Konformitet.

Her er polariseringen udtalt, hvor afstanden mellem positionen nederst til venstre med en relativ stor volumen af kapital samsvarer med en pædagogisk smag orienteret mod individualitet som modpol til gruppekonformitet og positionen med en relativ lille volumen af kapital. Med den her indsatte kopi af figur 4:

- kunne man alternativt hævde, at orienteringen mod individ og autonomi kan forbindes med en form for 'moderne lederskab' og 'moderne pædagogik'. Den antagelse skal drøftes nærmere med udgangspunkt i tabel 11, som viser svarene på det samme dilemmaspørgsmål, som fordelt på de tre stillingskategorier:

Tabel 11: Lederes, pædagogers og pædagogmedhjælperes valg af foretrukket udsagn, temaet case om orden, N og procent.

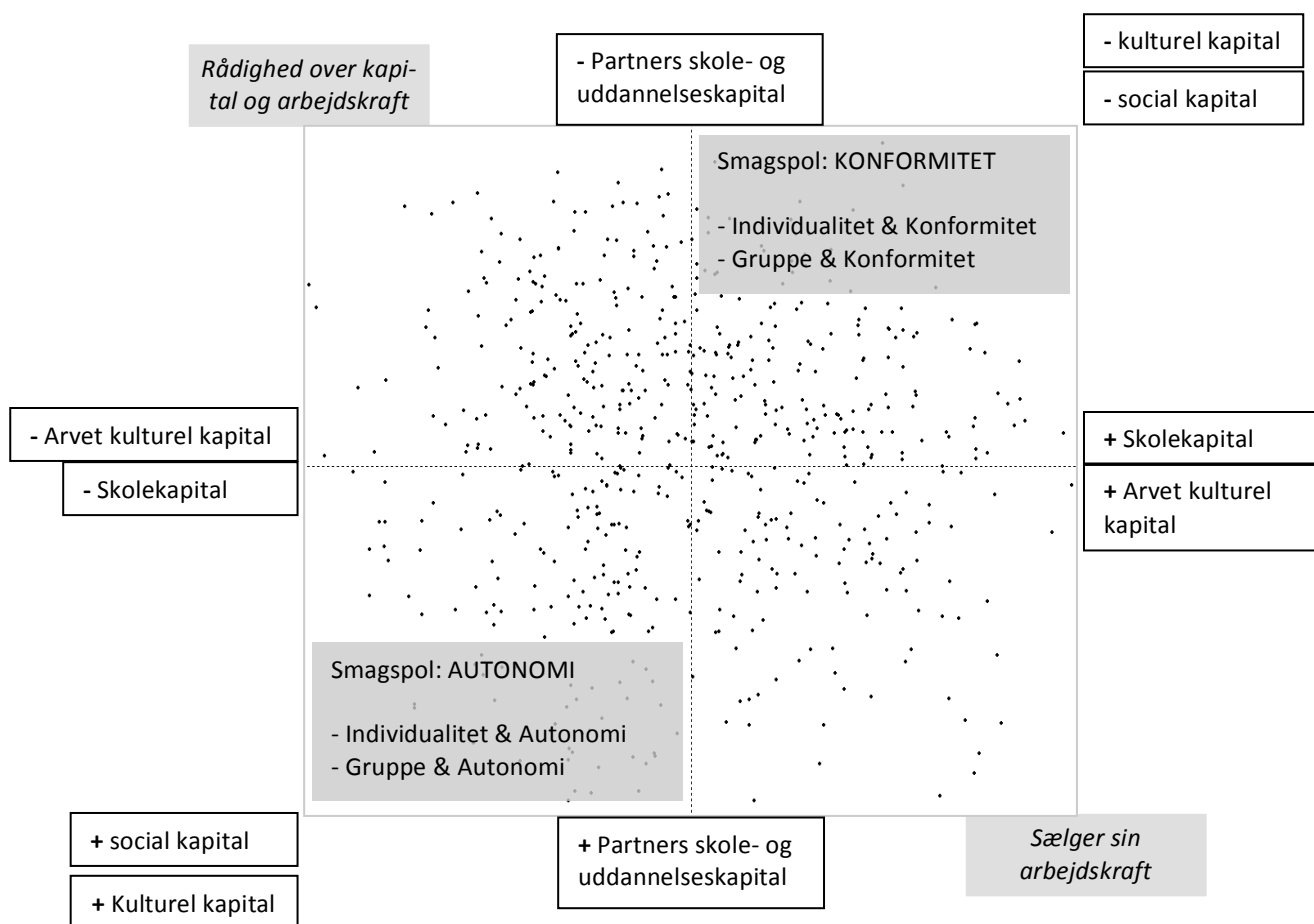
<i>Leg i køkkenet</i>		Stilling			Total
		Ledere	Pæda-Goger	Med-hjælpere	
Individualitet & Autonomi	N	88	313	80	481
	%	83,0	78,6	54,4	73,9
Gruppe & Konformitet	N	18	84	67	169
	%	17,0	21,1	45,6	26,0
Total	N	106	397	147	650
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Resultatet er statistisk signifikant: $\chi^2 (2) = 6,64$, $p < .05$ $p = .036^9$

Her kunne man fristes til at forklare svarfordelingen ved at hævde de pædagoguddannedes større tilbøjelighed til at vælge Individualitet & Autonomi frem for Gruppe & Konformitet som et resultat af en professionaliserende skoling, der i højere grad gør dem i stand til at "anlægge et børneperspektiv" end pædagogmedhjælperne for deres del. En sådan forklaring er imidlertid uholdbar, fordi man lige såvel kunne hævde, at der er år i erhvervet eller alder, som aflægger regnskab for variationerne i svarfordelingen, idet disse to variabler har det samme svarmønster. Og i øvrigt er denne umiddelbart systematiske variation, som skildres i tabel 11 en undtagelse i hele datamaterialet.

Homologien mellem smagsmønstret og kapitalstrukturen kan skildres på denne måde som i figur 18:

Figur 18: Rummet af positioner og rummet af pædagogisk smag.

Figuren skildrer en homologi, hvor positionen med en relativ høj volumen af social og kulturel kapital står til positionen med tilsvarende relativ begrænset volumen af de samme kapitalformer på samme måde, som autonomi står til konformitet.

Lysten versus pligten

De pædagogiske dispositioner som forbinder den kultursvage position oppe mod højre i rummet med smagspolen 'konformitet' er altså forskellige fra dem, der knytter den kultursterke position til 'autonomi'. Smagsdistinktionen er en parallel til afstanden mellem det gamle småborgerskabs pædagogiske pligtmoral og det nye småborgerskabs dyrkelse af lyst, harmoni og nydelse (Bourdieu 2002: 367-369). Det er to opdragelseskemaer, som hylder henholdsvis lysten-til-pligten og pligten-til-lysten. Det nye småborgerskabs pædagogik vil komme børnenes behov i møde, vække deres personlige interesser og give dem gode oplevelser under så vidtstrakt en autonomi som muligt. Idealet er arvingen til solskinnet og lyset, det apollinske barn (Jenks 1996) med dets uskyld og naturlige godhed, hvis dyder de voksne har at fremelske. Det gamle småborgerskabs moral begynder derimod med mistanken til det nydelseslystne dionysiske barn (Jenks 1996), i hvis indre ondskaben og fordærvet lur (Bourdieu 2002: 367).

Disse pædagogiske distinktioner knyttet til pligt og lyst kan genfindes i dette projekt. Klasseperspektivet skulle tilsige, at det ville være mod den øverste venstre pol, hvor respondenterne har haft et opvækstmiljø i familier af selvstændige erhvervsdrivende, at man finder de stærkeste dispositioner mod konformitet. Men sådan er det ikke. Moralsk konformitet skal derimod findes i opvækstmiljøer, hvor begge forældrene er lønarbejdere i erhvervsfunktioner associeret med en relativt lille volumen af uddannelseskapital, jf. figur 6.

Positionerne mod autonomipolen ser ud til at have været på en klasserejse, hvor investeringer i legitim kulturel kapital er blevet en grundbestanddel i reproduktionsstrategien. Vælger man den gruppe ud blandt respondenterne, som jævnligt læser et fagtidsskrift, har været i en kundskabspark mere end tre gange inden for de sidste to år, deltager i Folkeuniversitets forelæsninger – altså positioner mod det nederste venstre hjørne – består den hovedsagelig af lige dele fædre i håndværkserhverv og ufaglærte; mødrene er typisk hjemmegående og uden erhvervsuddannelse respektive kortuddannede. De informationer giver imidlertid ikke i sig selv baggrund for at sige, at denne gruppefraktion også har været på en moralsk klasserejse.

Hvad kan alder og stilling forklare?

Kunne man ikke bruge alder og stilling som forklarende variabler på den samlede variation af smag? Her kunne man med det samme indvende, at alder og placering i stillingsstrukturen som statistiske variabler jo ikke forklarer noget i sig selv. Ser man på samtlige 13 krydstabeller med fordelingen af valgsvare på Individ-Autonomi versus Gruppe-Konformitet er det alene to af dem som varierer med alder, dvs. hvor svarfrekvensen stiger kontinuerligt – eller falder – med alder. Det er også kun to ud af 13 svarvalg som følger stilling i forlængelse af en medhjælper-pædagog-leder akse, og det er ikke de samme som de to aldersrelaterede. Hverken alder eller placering i den stillingsbestemte arbejdsdeling kan altså gøre regnskab for sammenhænge mellem rummet af positioner og af smag.

Individualitet & Konformitet versus Gruppe & Autonomi

Den anden diagonal B-D i grid og gruppekortet omhandler valget af Individualitet & Konformitet mod Gruppe & Autonomi, gå evt. tilbage til figur 15. Her er der en klar, men meget svag tendens i retning af, at de historisk set klassiske børnehavepædagogiske dyder i form af det selvstændige individs tilhørsforhold til sin børnegruppe – Gruppe & Autonomi – orienterer sig mod den nederste venstre kulturstærke pol. Smagsmønstret er altså homologt med kapitalstrukturen på samme måde som skildret i figur 18.

DEL IV: KONKLUSIONER OG FORSKNINGSPERSPEKTIVER

Projektets ærinde var at afprøve dele af den teoretisk-metodiske tilgang som også er kendt fra Bourdieus *Distinction*, ikke på et bredt befolkningsudsnit eller et felt, men på en afgrænset erhvervsgruppe. Gennemførelsen gik over konstruktionen først af et rum af positioner baseret på betydende og skelsættende kapitalformer, og derpå af rummet af positioneringer i form af pædagogisk smag. Spørgsmålet var om der kunne afdækkes mønstersammenhænge mellem de to af hinanden uafhængige rum.

Der er åbenbare aftegninger af en homologi mellem de to adskilte rum af henholdsvis positioner og smag, hvor en relativt høj volumen af kulturel kapital står til den modsatte pol med en tilsvarende relativt lav volumen på samme måde som orienteringen mod individuel autonomi står til gruppekonformitet. Men mønstret er så tilpas svagt, at man må spørge, hvorfor smagsvariationerne er så små.

Det kortsigtede svar er, at habitusteorien ikke kan aflægge regnskab for sammenhænge mellem positioner i rummet og fagspecifikke tilbøjeligheder i form af pædagogisk smag; i det mindste inden for den type af populationer, som er undersøgt her. Altså at det er andre subjektive og sociale kræfter, der er på spil, og som garanterer homogeniseringen af smagen. Den effekt er åbenbart så stærk, at den virker på tværs af både opvækstbaggrund, skole- og uddannelsesforløb, alder, stilling og antal år i erhvervet. Hvordan kan det forklares? Der kan være tre samtidige og af hinanden uafhængige hovedgrunde.

Det GGT formidlede design af smagsspørgsmålene kan have været uegnet til – på trods af den logiske kapacitet – at opfange forskelle, distinktioner. En afprøvning af spørgsmålene på to socialt set helt forskellige respondentgrupper kombineret med et opfølgende interview kunne have givet informationer om forskellige måder at fornemme, læse og tolke dilemmaspørgsmålene. Det ville ikke give nogen basal indsigt i, hvorvidt valget mellem de to spørgsmål følger smagens eller præferencens logik. Men suppleret med baggrundsinformationer om arvet og erhvervet kapital kunne et sådant opfølgende studie bidrage til øget indsigt i, hvad spørgsmålene og valget aktiverer hos respondenterne. Ideen var at aktivere smagens kropslige register, men det er principielt vanskeligt at vide noget om, hvad spørgsmålet stimulerer hos respondenterne og hvad det aktiverer i selve den valg-

handling, hvor krydset sættes. Svarprocenten på smagsspørgsmålene er i øvrigt høj og på op mod 98 %. På den baggrund har respondenterne således ikke haft reservationer over for hverken spørgsmålene eller designet.

Den anden hovedgrund kan lokaliseres inden for en felteffekt. Idet habitus og felt gensidigt tiltrækker hinanden, er homogeniseringsarbejdet allerede en aktualitet. Til de fire poler hører fire forskellige habitusformer, som ikke alle i samme grad er afstemte med den pædagogiske og institutionelle struktur, de aktualiseres inden for. Man kan her tale om fire forskellige grundvarianter af tilpasninger mellem positioner og dispositioner. Polen med de ældste respondenter kan her tænkes at forløse et liv i børnehaven, som ligger tættere på deres oprindelige habitus end den yngste halvdelens beroende på den stærkere indprentning af mellem menneskelige omsorgskapaciteter i en familiestruktur med fuld- eller deltidsmødre og søskende omkring sig end for de yngres vedkommende.

Den tredje hovedgrund til den svage smagsvariation kan henføres til feltets struktur, givet at der kan tales om et 'børnehavepædagogisk felt'. Her kan doksiske erfaringer være af større betydning for smagen end den arena, hvor bevidste antagonistiske trosforestillinger af henholdsvis ortodoks og heterodoks karakter udveksles. Den doksiske erfaring er selvindlysende og kender ikke til noget behov for retfærdiggørelse, her er der en næsten perfekt overensstemmelse mellem den objektive orden og de subjektive principper (Bourdieu 1997: 164). Idet smagsspørgsmålene er organiseret som antagonismer og sat på en sprogligt eksplicit formel, appellerer de ikke til de doksiske erfaringer, men til de refleksioner, hvor de nye i feltet med kætteriske ambitioner støder mod den dominerende ortodokse pol. Er der imidlertid kun sparsom symbolsk kapital at akkumulere i feltet oparbejdes der ingen erfaringer med de spændinger, der er lagt ind i dilemmasørgsmålne. Pædagogisk smag er altså på den baggrund ikke en distinktion inden for det børnehavepædagogiske arbejdsfelt, når man vel at mærke går frem med den her anvendte spørgemetode. Går man derimod til praktikerne, vil et etnografisk hverdagslivsstudie i børnehaven sandsynligvis kunne få flere og mere nuancerede smagsdistinktioner frem, end det er lykkedes med dette studie.

Sammenhæng mellem socio-geografiske kendetegn og rekruttering af personale

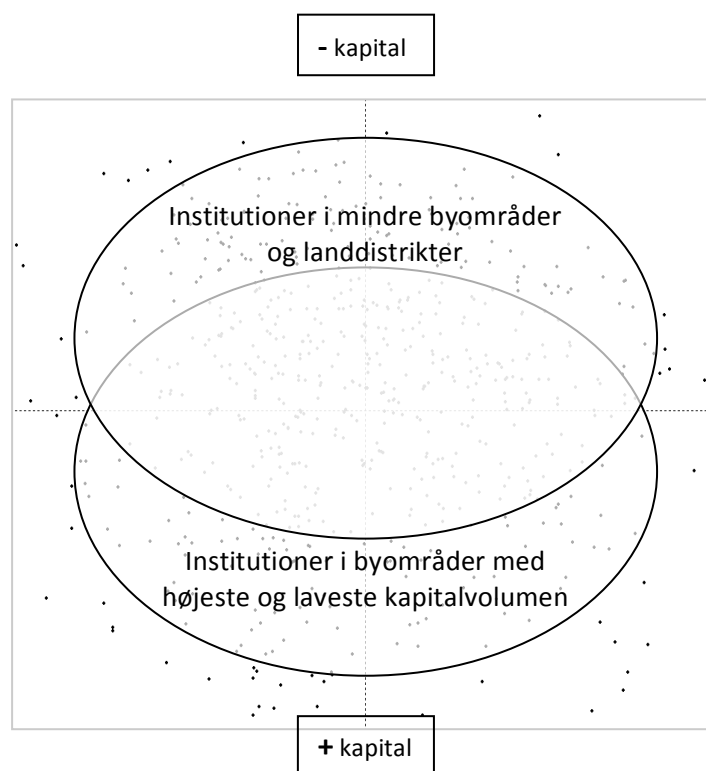
Afslutningsvis skal jeg helt eksplorativt prøve at gribe tilbage til den vejledende hypotese: Følger rekrutteringen af personalet et mønster af den ene eller anden karakter? Og kan dette mønster genfindes i en regions eller i en bys socio-geografiske struktur på den måde, at en personalegruppe med en relativt høj volumen af arvet og erhvervet kapital også søger mod distrikter, hvor befolkningsmassen har de samme karakteristika, og vice versa? Og er det følgelig habituelle forskelle i personalemassen som aflægger regnskabet for forskellene mellem de pædagogiske miljøer i børnehaverne?

En klassificering af de 80 børnehaver baseret på kørsler af boligstatistiske nøgletal tillader en forsigtig opdeling af dem alle i fire kategorier (Olsen 2007):

- Institutioner beliggende i boområder med en relativ høj økonomisk og kulturen kapital inkluderende Ribe og Fanø Kommune.
- Institutioner i boområder med en relativ lav økonomisk og kulturen kapital.
- Institutioner i boområder med kapitalvolumen mellem højeste og laveste volumen.
- Institutioner beliggende i landdistrikterne, dvs. i boligområder på Brammings størrelse og mindre; Bramming har cirka 7.000 indbyggere.

Projicerer man det første og det andet byområde med henholdsvis relativt højest og relativt lavet volumen af økonomisk og kulturen kapital ind i rummet viser det sig, at de associerede institutioner er lokaliseret tæt på hinanden. Begge byområder med associerede institutioner er samtidig orienteret mod den nederste del af rummet med relativt høj volumen af kulturel kapital. Det er altså ikke i boområder, hvor indbyggerne, forældrene om man vil, har en relativt høj volumen af kapital man typisk vil finde en lignende personaleprofil. Hvorfor personale med en relativt høj volumen af kulturel kapital søger mod begge typer af byområder, kan dette projekt ikke belyse yderligere. Projicerer man endelig den sidste type – landdistrikterne – ind i rummet er de associerede institutioner også her lokaliseret tæt på hinanden, men da orienteret mod den øverste del af rummet med relativt lav volumen af kapital. Baseret på en MKA er de tre distrikter – bymiljøer med relativt høj respektive lav volumen af økonomisk og kulturel kapital samt landdistrikterne – projiceret ind i en forenklet versionen af rummet af positioner, i figur 19. Rummet har som tidligere skildret positioner af relativ høj kapitalvolumen nederst i kortet mod tilsvarende lav kapitalvolumen øverst.

Figur 19: Tre distrikter projiceret ind i det sociale rum.

Der tegner sig således en polarisering af institutionerne, hvor personale med en relativ høj volumen af kapital er koncentreret i de større bymiljøer, mens personale med en relativ lav volumen af kulturel kapital finder ansættelse i institutioner beliggende i mindre bysamfund og i landdistrikterne. Dette er ganske i tråd med, at byer af en vis størrelse typisk koncentrerer kapital i form af erhverv og industri, finansinstitutioner og videregående skole og uddannelse, kulturinstitutioner osv. I netop denne sammenhæng kunne man spørge, om der til regionens socio-geografiske struktur også hører et mønster i fordelingen af børnehavepersonalets pædagogiske smag.

Socio-geografisk fordeling af smagsprofiler

Er der med andre ord sammenhænge mellem regionens socio-geografi struktur på den ene side og det respektive personales smagsprofiler på den anden? Er det sådan, at børnehaverne i landsbyer og på landet har en anden vægtning af autonomi og konformitet end i de større byområder så som Ribe og Esbjerg? Og vil man finde, at distrikter med en relativt høj volumen af kapital har børnehaver med en smagsprofil, der er anderledes end børnehaver i distrikter, hvor befolkningsmassen er kendetegnet ved en relativt sparsom volumen af kapital? I det følgende skal jeg således prøve at løfte det forskningsspørgsmål frem igen, som hele 'tilløbet' i form af bogen *Når pædagogikken bringer mennesker sammen* (Olsen 2009) inviterede til, nemlig om der en sammenhæng mellem de pædagogiske smagsprofiler og de distrikter, børnehaverne er beliggende i. For at kunne svare på disse spørgsmål må man:

1. Operativt kunne placere børnehaverne i land- henholdsvis byområder.
2. Akkurat som i det foregående kapitel om rekruttering – have data om den strukturelle fordeling af befolkningens kapitalressourcer i regionen.
3. Operativt kunne lokalisere børnehavernes geografiske placering i de respektive bydele.

Den første og sidste opgave er ganske enkel. Ved hjælp af de boligstatistiske nøgletal for Esbjerg (Olsen 2007), er det muligt at afgrænse tre distrikter i byen og dermed svare på spørgsmål to, men jo altså bare for Esbjerg bys vedkommende. Jeg har nu gjort følgende:

- Udvalgt de børnehaver, hvor syv eller flere har svaret på spørgeskemaet, og
- som ligger længst fra hinanden på andenaksen. Dette er valgt for at få forskellighederne frem, idet denne akse skiller volumen af en række centrale kapitalformer, ikke mindst kulturel kapital, sådan som fremgår af tabel 5.
- Identificeret fire forskellige distrikter ved – for de første tres vedkommende – at bruge de boligstatistiske nøgletal for Esbjerg:

- Bydele med en relativ høj volumen af økonomisk og kulturel kapital; på baggrund af skøn over Fanøs og Ribes nyere historie og befolknings-sammensætning er øen og byen placeret i denne kategori.
- Bydele med en relativ lav volumen af økonomisk og kulturel kapital.
- Bydele med kapitalvolumen 'midt imellem'.
- På 'landet' (dvs. uden for Fanø, Ribe og Esbjerg).

Her fra er det blot at identificere hver af de i alt 26 børnehaver med i alt 270 respondenter og deres respektive vægtning af pædagogisk smag, af autonomi eller konformitet som fremstillet i tabel 12:

Tabel 12: Smagspolerne autonomi og konformitet i 26 børnehaver fordelt på fire distrikter.

Distrikterne		Smagspol	
		Autonomi	Konformitet
By {	+ kapitalvolumen	4	3
	– kapitalvolumen	5	1
	Kapitalvolumen 'midt imellem'	3	2
Mindre bymiljøer og landdistrikter		0	8
I alt		12	14

I byområderne er det alene i distrikter, hvor befolkningen har en relativt begrænset kapitalvolumen, der skiller sig ud. Her er institutionspersonalet klart orienteret mod autonomi – autonomi-konformitet er fordelt 5 til 1. Dersom man kunne forvente et konformitetspræget opdragelsesmiljø blandt forældrene i netop dette distrikt, vil børnene altså være genstand for modsatrettede impulser i børnehaver og familie. Her kan der altså ligge en udfordring af artiklens indledende ræsonnement, som antog, at børnehavernes pædagogiske miljøer i distrikter med relativt høj – eller lav – volumen af kapital bekræfter og understøtter hovedlinjen i de respektive familiemiljøers i opdragelsespraksis.

Ifølge tabellens by-data er institutionspersonalet på Fanø, i Ribe og Esbjerg typisk autonomiorienteret, autonomi-konformitet er fordelt 2 til 1. I landdistrikterne og i de mindre bymiljøer er konformitetsprofilen derimod enerådende, idet autonomi-konformitet er fordelt 0 til 8. Disse forsigtige skildringer antyder, at det ikke er mellem bydele, men mellem by og landdistrikt, man skal finde de tydeligste skillelinjer i personalets smagsprofil.

Noter

- ¹ Det ser altså ud til at respondenterne har svaret adækvat på differentieringen mellem Medhjælpende ægtefælle og Hjemmegående.
- ² Man kunne også se polen kundskabspark-forlystelsespark i lys af alder og antage, at de ældre, som jo er positioneret længst til venstre i rummet, er for unge til at have børnebørn og selv har børn, der er for gamle til en forlystelsespark, mens de yngre derimod kan tage til fx Legoland med egne børn. Denne mulige omstændighed kaster imidlertid ikke lys over, hvorfor de yngre ikke foretrækker kundskabsparkerne, og forklarer heller ikke banko prioriteringerne.
- ³ Denne opdeling i to avisgrupper beror på et skøn og er helt åbenlyst kontroversielt, da det er vanskeligt at opgøre avisernes stofprofiler både kvantitativt og kvalitativt; det kunne muligvis gøres med støtte fra medieteorier og medieforskningen.
- ⁴ Det er i øvrigt mod denne pol i rummet at den største volumen af økonomisk kapital er koncentreret – indikatorerne på økonomisk kapital er privatbilen – eller bilerne – og dens anslåede markedsværdi værdien af boligejendommen dersom den er ejerbaseret samt husstandens samlede bruttoindkomst i 2007 før skat og fradrag.
- ⁵ Når positionen kendetegnes som ”lavkonsument af kultur” kan det bero på, at de anvendte indikatorer på kulturel kapital ikke har kunnet opfange denne gruppes investeringer; det er nemlig mest sandsynligt at en høj volumen af arvet kapital og af skolekapital også ledsages af et relativt stort kulturelt konsum.
- ⁶ Denne antydning af, hvordan dominerende arenaer ser ud til at idealisere alene den ene af fire positioner i erhvervsgruppen kan undersøges nøjere. Alle arenaerne – de politiske, bureaukratiske samt fagforeningerne, uddannelserne og forskningen – har en offentlighedsside med produktion af skriftdokumentarer. For fagforeningernes vedkommende er det fx Børn & Unge og VERA, fagbøger og andre pensumtekster på de pædagogiske uddannelser, studerendes bacheloropgaver på pædagoguddannelsen, alle medierne forskningen formidles i samt det politiske og bureaukratiske felts vedkommende målsætnings- og styringsdokumenter. Sådanne feltforankrede analyser af tekster – ikke at forveksle med diskursanalyse – kunne kaste et første lys over, hvordan personalet identificeres og begrebsliggøres og hvordan idealbilleder og andre konstruktioner bliver til, distribueres og konsumeres. Man kan videre spørge, om den antydede idealisering af den kulturstærke pol og den tilsvarende miskendelse af de øvrige positioner gentages af professionsforskningen.
- ⁷ Det er alene en matematisk-statistisk information man får ved brugen af denne signifikanstest. Testene bruges alene som en målestok for, hvordan variablerne i krydstabeller varierer med hinanden for at anskueliggøre en påfaldende sjældenhed og lav variationsgrad i datamaterialet.

- ⁸ Konklusionen er draget på basis af de enkelte kategoriskyers respektive centrumskoordinater og ikke på tolkning af kortet, som imidlertid er en nyttig figurativ skildring af strukturen.
- ⁹ Se note 8 ovenfor.

Referencer

- Ahrenkiel, A., B. S. Nielsen, C. Schmidt, F. Sommer og N. Warring. 2012. *Daginstitutionen til hverdag – den upåagtede faglighed*. Frederiksberg: Frydenlund.
- Ahrenkiel, A., B. S. Nielsen, C. Schmidt, F. Sommer og N. Warring. 2013. *Daginstitutionsarbejde og pædagogisk faglighed*. Frederiksberg: Frydenlund.
- Andersen, D. og A.-D. Hestbæk. 1999. *Ansvar og værdier i børnefamilien*. København: SFI.
- Bayer, M. og U. Brinkkjær. 2003. *Professionslæring i praksis. Nyuddannede læreres og pædagogers møde med praksis*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Brinkkjær, U. 2013. *Daginstitution og læreplaner – er det noget med skole? – Spændingsfeltet mellem pasning, socialpolitik og nye nationale uddannelsesstrategier*. I *Kampen om daginstitutionen. Den danske model mellem kompetencetænkning, tradition og profession*. Krejsler, J. B. K., A. Ahrenkiel og C. Schmidt (red.). Frederiksberg: Frydenlund.
- Bryderup, I. M., S. Langager og O. Robehagen. 2000. *Pædagogmedhjælpernes arbejde i Daginstitutioner for 0-6-årige*. København: Danmarks Pædagogiske Institut.
- Bourdieu, P. 1997. *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. 1999. *Meditasjoner; méditations pascaliennes*. Oslo: Pax Forlag.
- Bourdieu, P. 1987. What makes a social class? On the theoretical and practical existence of groups. In *Berkeley Journal of Sociology*, vol. 32, s.1-17.
- Bourdieu, P. 2002. *Distinction: A social critique of the judgment of taste*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Bourdieu, P. 2005. Om interesser og den symbolske magts relative autonomi: Svar på nogle indvendinger. I *DANSK SOCIOLOGI* Nr. 4/16. årg.
- Bourdieu, P. 2006. Kapitalens former. I *AGORA*, nr. 1-2.
- Bourdieu, P. 2007. *Den praktiske sans*. København: Hans Reitzels Forlag.
- BUPL 2000. *Pædagoger i tal*. København.
- Douglas, M. 1978. *Cultural bias*. Paper nr. 34, Poyal Antropological Institute of Great Britain and Ireland.
- Douglas, M. 1975. *Naturlige symboler*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.

- Durkheim, É. 1977. *The evolution of educational thought: lectures on the formation and development of secondary education in France*. London: Routledge & Kegan Paul.
- FOA 2008. *Antal pædagogmedhjælpere i kommunerne i 2008*.
- Gundelach, P. 2001. *Det gode børneliv*. Socialministeriet.
- Hansen, E. J. 1994. Hvem fik børn og hvordan skal de opdrages? Resultater fra undersøgelsen af 7. klasseeleverne 1968 – 24 år senere. *Social Forskning* nr. 1.
- Hansen, E. J. 1995. *En generation blev voksen*. Rapport 95:8. København: SFI.
- Harrits, G. S. og S. G. Olesen. 2012. *På vej til professionerne*. Aarhus: ViaSystime.
- Hjellbrekke, J. 1999. *Innføring i korrespondanseanalyse*. Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget.
- Jenks, C. 1996. *Childhood*. London: Routledge.
- Lizardo, O. 2011. *Taste and the logic of practice in distinction. Paper at the Conference 30 Years after 'Distinction'*.
- Mamadouh, V. 1999. Grid-Group cultural theory: An introduction. *GeoJournal* 47(3): 395-409.
- Munk, M. 1999. *Studier af social mobilitet, klasser og ulighed*. Online-publication: <http://www.skeptron.uu.se/broadly/sec/p-munk-9905.rtf>
- Olesen, S. G. 2004. *Rekruttering og reproduktion. – Om praktikker og italesættelser i pædagoguddannelsen*. Viborg: PUC.
- Olsen, B. 2007. *Pædagogik, pædagogmedhjælpere og pædagoger – arbejdsdelinger og opdragelsespraksis i daginstitutionen*. Viborg: PUC.
- Olsen, B. 2009. *Når pædagogikken bringer mennesker sammen: En eksperimentel rejse gennem byens sociale geografi og alle dens børnehaver*. Viborg: VIA/Systime.
- Olsen, B. 2014. Kunnskap og symbolsk dominans: en studie av kampen om barnehagen. I *PAPIDEIA* nr. 7.
- Rosenlund, L. 2000. *Social structures and change: Applying Pierre Bourdieu's approach and analytic framework*. Høgskolen i Stavanger.
- Roux, B. and H. Rouanet. 2005. *Geometric data analysis: From correspondence analysis to structured data analysis*. Dordrecht: Springer Science.
- Prieur, A., L. Rosenlund and J. Skjøtt-Larsen. 2008. Cultural capital today. A case study from Denmark". *Poetics*, 36: 45-71.

